

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Politologických studií

Katedra Politologie

Bakalářská práce

2020

Philipp Abramov

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Politologických studií

Katedra Politologie

**Diplomatické uznání SSSR Velkou Británií a Spojenými
státy**

Bakalářská práce

Autor práce: Philipp Abramov

Studijní program: Politologie a mezinárodní vztahy

Vedoucí práce: PhDr. Michael Romancov, Ph.D.

Rok obhajoby: 2020

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 20.5.2020

Philipp Abramov

Bibliografický záznam

ABRAMOV, Philipp. *Diplomatické uznání SSSR Velkou Británií a Spojenými státy*. Praha, 2020. 62 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut Politologie. Katedra Politologie. Vedoucí diplomové práce PhDr. Michael Romancov, Ph.D.

Rozsah práce: 105 691 znaků

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá otázkou diplomatického uznání SSSR Velkou Británií a Spojenými státy. V první části práce je představen vývoj sovětské diplomatické tradice ve sledovaném období, tj. v letech 1917-1933, s popsáním klíčových aspektů zahraniční politiky Sovětského svazu. Druhá kapitola je věnována otázce diplomatického uznání SSSR Velkou Británií v období 1917-1924, kde jsou krátce uvedené předchozí závazky carského režimu vůči Británii. Třetí část vysvětluje otázku uznání ze strany Spojených států s důrazem na ekonomickou kooperaci ve 20. letech a její dopad na proces uznání SSSR *de iure*. Závěr práce představuje komparaci dvou případů se zaměřením na zvolené čtyři aspekty (reakce na bolševický převrat a upevnění vůdčího postavení VKS(b), role poválečné německé otázky a dluhů carského Ruska, objem a rozvoj mezinárodního obchodu, podíl vnitrostátní politické situace na rozhodovacím procesu) s cílem najít a vysvětlit příčiny časového odstupu mezi uznáními SSSR Velkou Británií a Spojenými státy.

Annotation

This bachelor thesis deals with diplomatic recognition of the USSR by Great Britain and the United States. In the first part the development of the Soviet diplomatic tradition is introduced in the reference period, i.e. 1917-1933, with the description of key aspects of foreign policy of the Soviet Union. The second chapter is devoted to the question of recognition of the USSR by Great Britain, containing a brief description of tsarist regime commitments to Britain. The third part clarifies the recognition of the USSR by the United States with emphasis on economic cooperation during 1920s and its role in the recognition of the USSR *de iure*. Conclusion of this thesis introduces a comparison of both cases focusing on four aspects (reaction on bolshevik *coup d'état* and consolidation of the AUCP(b) leader role, role of post-war German question and tsarist Russia debts, volume and development of international trade, engagement of domestic political situation) in order to identify and explain the delay between recognition by Great Britain and by the United States.

Klíčová slova

SSSR, Velká Británie, Spojené Státy, diplomatické uznání, carské dluhy, ekonomická kooperace, politika neuznání

Keywords

USSR, Great Britain, United States, diplomatic recognition, tsar debts, economic cooperation, non-recognition policy

Title/název práce

Diplomatic recognition of the USSR by Great Britain and the United States

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval PhDr. Michaelu Romancovovi, Ph.D. za jeho otevřený přístup a věcné rady v průběhu konzultování této práce. Poděkování také patří Mgr. Zuzaně Kopecké za pomoc při zpracování předkládané práce.

Zároveň srdečně dekuji svým rodičům a známým, kteří mě v průběhu celého bakalářského studia podporovali.

Obsah

ÚVOD	2
1 PODSTATY SOVĚTSKÉ DIPLOMACIE, JEJÍ IDEOLOGICKÉ POZADÍ A KONTEXT MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ SSSR V LETECH 1917-1933.....	5
1.1 FORMOVÁNÍ DVOJDIMENZIONÁLNÍHO CHARAKTERU SOVĚTSKÉ DIPLOMACIE V LETECH 1917-1924	5
1.1.1 <i>Oficiální dimenze</i>	5
1.1.2 <i>Ideologická dimenze</i>	8
1.2 MYŠLENKA SOCIALISMU V JEDNOM STÁTĚ A ZLOM DICHOTOMICKÉ PODSTATY SOVĚTSKÉ DIPLOMACIE V OBDOBÍ 1924-1933	10
1.2.1 <i>Změna podoby Kominterny</i>	11
1.2.2 <i>Východní otázka</i>	12
1.2.3 <i>Kolektivní bezpečnost</i>	13
2 BILATERÁLNÍ VZTAHY MEZI SSSR A VELKOU BRITÁNIÍ V OBDOBÍ 1917-1924.....	14
2.1 FORMOVÁNÍ BILATERÁLNÍCH VZTAHŮ V OBDOBÍ 1917-1920	14
2.1.1 <i>Role předchozích závazků carského Ruska</i>	14
2.1.2 <i>Vztah Velké Británie k bolševickému převratu a brestlitevské smlouvě</i>	16
2.1.3 <i>Britská participace v intervenci</i>	17
2.2 NAVAZOVÁNÍ BILATERÁLNÍCH EKONOMICKÝCH VZTAHŮ V LETECH 1920-1921	18
2.3 ROZHODOVÁNÍ O UZNÁNÍ NA PŮDĚ MEZINÁRODNÍCH KONFERENCÍ V OBDOBÍ 1921-1922. ROLE TŘETÍCH STRAN V BILATERÁLNÍCH VZTAZÍCH BRITÁNIE A SSSR	21
2.3.1 <i>Janovská konference</i>	21
2.3.2 <i>Haagská konference</i>	24
2.4 OTÁZKA DIPLOMATICKÉHO UZNÁNÍ V OBDOBÍ 1922-1923	25
2.4.1 <i>Vztah konzervativní vlády vůči SSSR</i>	25
2.4.2 <i>Curzonovo ultimátum</i>	27
2.5 UZNÁNÍ SSSR <i>DE JURE</i> LABOURISTICKOU VLÁDOU V ROCE 1924	28
2.5.1 <i>Kořeny sblížení labouristů s bolševickou stranou</i>	28
2.5.2 <i>Uznání SSSR de iure MacDonalovou vládou v roce 1924</i>	29
2.5.3 <i>Příčiny uznání SSSR de iure MacDonalovou vládou</i>	30
3 BILATERÁLNÍ VZTAHY MEZI SSSR A USA V OBDOBÍ 1917-1933.....	31
3.1 POLITIKA USA VŮČI BOLŠEVÍKŮM V OBDOBÍ 1917-1920	31
3.1.1 <i>Vztah Woodrowa Wilsona k bolševickému převratu. Americká participace v intervenci</i>	32
3.1.2 <i>Pařížská mírová konference, Bullittova mise a konference na Prinkipu</i>	34
3.1.3 <i>Ekonomická kooperace</i>	36
3.2 REPUBLIKÁNSKÁ POLITIKA VŮČI BOLŠEVÍKŮM 1921-1929	37
3.2.1 <i>Bolševici a republikáni</i>	37
3.2.2 <i>Republikánská politika vůči SSSR</i>	38
3.2.3 <i>Mise American Relief Administration a její význam pro americko-ruské vztahy</i>	40
3.2.4 <i>Ekonomická interakce během NEPu</i>	41
3.3 AMERICKO-SOVĚTSKÉ VZTAHY V LETECH 1929-1933	42
3.3.1 <i>První pětiletka a její vliv na bilaterální vztahy</i>	42
3.3.2 <i>Geopolitická situace jako faktor vzájemného sblížení</i>	44
3.3.3 <i>Rooseveltova politika vůči SSSR</i>	46
3.3.4 <i>Příčiny uznání SSSR de iure Spojenými státy</i>	47
ZÁVĚR	48
SUMMARY	50
POUŽITÁ LITERATURA	53

Úvod

Fenomén „socialistické revoluce“ nebyl pro evropský kontinent, ani pro tehdejší světové společenství novinkou. I když je před říjnovým převratem v Rusku možné najít několik pokusů o zřízení „socialistického režimu“, nedosáhl žádný z těchto „pokusů“ stádia oficiální zahraniční politiky. Ani Marxovy myšlenky, ani zkušenosti francouzských socialistů nezasahovaly do oblasti zahraniční politiky.¹ Z Marxových a Leninových konceptů proletářské revoluce, předpokládajících postupné rozšiřování revoluce po celém světě vyvstává otázka, zdali bolševici vůbec potřebují zahraniční politiku.

V prvních měsících po říjnové revoluci panovalo mezi bolševickou elitou přesvědčení, že zahraniční politika a vztahy s jinými státy budou redukovány na revoluční apely vůči západním zemím. Světová proletářská revoluce se bolševikům jevila jako komplexní řešení všech dosavadních problémů.² Ale čím dál více se původně idealistická zahraniční politika Sovětů měnila v *realpolitik*, přičemž ke konci zkoumaného období byla velice pragmatická.

Sovětský stát, jakožto nová politická entita na světové mapě zpřetrhavší dějinná pouta s carským Ruskem, potřeboval interakci s jinými členy mezinárodního společenství v důsledku selhání konceptu světové revoluce, a tudíž i diplomatické uznání jiných států. Diplomatické uznání jinými členy mezinárodního společenství je důležitým krokem k plné účasti jakéhokoliv státu na mezinárodní scéně, umožňující plnou spolupráci nejen na bilaterální bázi, ale i pomocí participace v mezinárodních organizacích, buď v Organizaci spojených národů, nebo v její „předchůdkyni“ Společnosti národů. Je zapotřebí na začátku rozlišit dva druhy uznání, a to *de facto* a *de iure* uznání, kde se *de facto* uznání státu, resp. nové vládní entity, vztahuje na přiznání svrchovanosti jednotlivého politického režimu na daném území, a na rozdíl od *de iure* uznání nemusí vést k ustavení oficiálních diplomatických styků.³

Tato bakalářská práce se bude zabývat otázkou diplomatického uznání Sovětského svazu dvěma důležitými hráči nejen tehdejší, ale i dnešní mezinárodní politické scény, a to Velkou Británií a USA. Výběr států je odůvodněn tím, že Velká Británie byla první západní mocností, pomineme-li Německo, jež uznala bolševický stát *de iure* v roce 1924, zatímco

¹ PIPES, R, 1991. *The Russian Revolution*. New York: Vintage Books. ISBN 978-0679736608, s. 569.

² KENEZ, P, 2006. *A history of the Soviet Union from the beginning to the end*. 2nd edition. New York: Cambridge University Press. ISBN 978-0521682961 s. 32.

³ BATY, Thomas, 1922. So-Called "De Facto" Recognition. *The Yale Law Journal*. **31**(5), pp. 469-488. DOI: 10.2307/789371. ISSN 00440094

Spojené státy byly jedním z posledních států a oficiální diplomatické styky navázaly až v roce 1933.

Cílem práce bude vysvětlení příčin časového odstupu mezi uznáním Sovětského svazu Velkou Británií a Spojenými státy. Otázka diplomatického uznání je velice komplexní a zahrnuje vícero aspektů, jež měly vliv na rozhodovací proces. Pro práci jako celek jsou důležité čtyři hlavní aspekty, jejichž vliv byl zásadní. Těmito aspekty jsou: reakce Velké Británie a Spojených států na státní převrat v roce 1917 a upevnění vůdčího postavení VKS(b) v čele RSFSR a později i SSSR, vztah VB a Spojených států k řešení německé otázky a otázky carských dluhů po skončení první světové války, objem a rozvoj mezinárodního obchodu mezi SSSR a zkoumanými státy, míra podílu vnitrostátní politické situace ve VB a Spojených státech na diplomatickém uznání Sovětského svazu.

Ve své práci se pokusím zodpovědět několik výzkumných otázek: *Proč Velká Británie uznala Sovětský svaz de iure o 9 let dříve než Spojené státy? Jakou roli hrála v procesu uznání Sovětského svazu oběma státy otázka poválečného Německa a splacení dluhů carského Ruska? Do jaké míry ovlivnily proces rozhodování o otázce diplomatického uznání SSSR třetí strany? Byly důvody pro rychlejší uznání Sovětského svazu Velkou Británií čistě ekonomické, nebo spíše politicko-právní? Výzkum má dále za cíl potvrdit či vyvrátit myšlenky o zásadní roli amerických podnikatelů v procesu formování vztahů mezi USA a SSSR a také o roli ideologické spřízněnosti britské labouristické strany a Komunistické strany Ruska (bolševiků).*

Ke zpracování výzkumu jsem zvolil deskriptivně-analytickou metodu s následnou komparací obou případů. Vzhledem k povaze materiálů, jež byly pro výzkumné účely této práce využity, se v průběhu zpracování ukázalo, že bude vhodnější zvolit odlišný přístup a krátce srovnat oba případy v závěru. Práce bude rozdělena do tří hlavních částí s následným zodpovězením výzkumných otázek a komparací v závěru.

V první části práce se čtenář pro lepší orientaci v tématu seznámí s vývojem a proměnami sovětské zahraniční politiky v letech 1917 až 1933, která se od svého zformování orientovala na jiné hodnoty než tradiční západní diplomacie. Kapitola vychází primárně z díla Jaroslava Kurfürsta *Příběh ruské geopolitiky: jak se ruská myšlenka zmocnila více než šestiny světa*, doplněná o historické práce Richarda Pipesa a Andreje Zubova věnované dějinám SSSR.

Druhá kapitola je věnována prozkoumání a strukturovanému představení vztahů mezi bolševickým, respektive sovětským Ruskem a Velkou Británií v období 1918-1924.

Pro hlubší analýzu tématu jsou čtenáři představeny vývoj a finanční a alianční závazky carské vlády. Kapitola chronologicky sleduje vývoj otázky uznání SSSR v kontextu jak bilaterálních vztahů, tak i evropského dění obecně. Klíčovými zdroji pro kapitolu jsou různé studie bilaterálních vztahů mezi Velkou Británií a SSSR a historické prameny. Pro analýzu vnitřní politické situace je používán i dobový tisk.

Třetí tematický celek zkoumá vztahy mezi USA a SSSR v období 1917-1933. V této kapitole se čtenář obeznámí s vývojem otázky diplomatického uznání Sovětského svazu v souvislosti s koncepcemi zahraniční politiky jednotlivých prezidentů a jejich proměnami. Čtenář se také seznámí s rolí amerického veřejného mínění a geopolitické situace v procesu uznání SSSR. Pro tuto kapitolu je zásadním zdrojem práce Roberta Paula Browdera *The Origins of Soviet-American Diplomacy*. Také jsou využity archivní dokumenty, vědecké články a dobový tisk.

V průběhu výzkumu jsou využívány zdroje primárně v anglickém a ruském jazyce. V případě ruských zdrojů jsem se snažil o objektivní analýzu a srovnání s jinými anglojazyčnými zdroji.

Zvolení tématu je odůvodněno autorovým přesvědčením, že kořeny dnešní ruské zahraniční politiky, její nástroje a cíle mají zakotvení v zahraniční politice Sovětského svazu. Rozhodl jsem se věnovat výzkumu počáteční fáze formování sovětské zahraniční politiky, protože výchozí rámec vztahů mezi SSSR a západními mocnostmi měl vliv na pozdější studenou válku a v některých případech i na současnou pozici Ruska na mezinárodní scéně.

Ambicí práce není kompletně popsat celkový průběh rozhodování o otázce uznání SSSR, nýbrž pomocí zvolených aspektů a využití velkého množství zdrojů zanalyzovat a srovnat dva konkrétní případy.

1 Podstata sovětské diplomacie, její ideologické pozadí a kontext mezinárodních vztahů SSSR v letech 1917-1933

Úvodní kapitola mé bakalářské práce si klade za cíl seznámit čtenáře s vývojem sovětské zahraniční politiky v letech 1917 až 1933. Považuji za nezbytně nutné představit její specifika a tendence, jelikož se sovětská diplomatická tradice již od svého formování orientovala na jiné hodnoty než tradiční západní diplomacie.

1.1 Formování dvojdimenzionálního charakteru sovětské diplomacie v letech 1917-1924

S časem uplynulým od říjnové revoluce se zvyšovala nezbytnost navázání diplomatických vztahů s jinými státy světového společenství. Označení bolševiků za antiimperialistický stát předpokládalo využití jiné diplomatické strategie, odlišné od tradiční západní, která vycházela z vestfálského míru a byla dlouhodobě respektována všemi tehdejšími mocnostmi, včetně carského Ruska. Východiskem pro bolševickou diplomacii bylo formování její dvojdimenzionální neboli hybridní podstaty, v níž některé orgány věnující se zahraniční politice usilovaly o uznání sovětského státu za plnoprávného člena mezinárodního společenství, a jiné orgány zodpovídaly za šíření světové revoluce.⁴ Tato myšlenka čerpala jednak z Leninových tezí, ve kterých byla zdůrazněna potřeba oficiální diplomacie za účelem skrytí skutečných cílů sovětské diplomacie, tak i z podstaty komunistického státu, ve kterém stát a politická strana jsou formálně oddělené.⁵ Přítomnost dvou dimenzí, oficiální a ideologické, byla zásadním rysem sovětské diplomacie po celou dobu její existence, avšak nejvíce se projevila v první fázi etablování bolševického státu.

1.1.1 Oficiální dimenze

Státní dimenze sovětské zahraniční politiky byla zodpovědná za etablování bolševického státu na mezinárodní scéně. Lidový komisariát zahraničních věcí usiloval především o uznání sovětského Ruska jako relevantního aktéra tehdejšího světového řádu.

Prvním dokumentem sovětské vlády byl Dekret o míru. Ze zahraničněpolitického hlediska je důležitý poslední odstavec dekretu, který apeloval na vlády Británie, Francie a

⁴ KURFÜRST, Jaroslav, 2018. *Příběh ruské geopolitiky: jak se ruská myšlenka zmocnila více než šestiny světa*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-4026-6, s. 184.

⁵ PIPES, R., 1991. *cit.d.*, s. 569.

Německa, avšak zůstal bez odpovědi ze strany těchto mocností.⁶ Dekret sice skutečně apeloval na ukončení imperialistické války bez anexí a kontribucí, ale jeho skrytým smyslem byl revoluční apel na evropská proletářská hnutí.⁷ Bolševici se domnívali, že jejich úspěšný převrat bude spouštěčem dalších převratů po celé Evropě, hlavně v Německu. Trockij, který byl v této době hlavním představitelem sovětské zahraniční politiky, na II. sjezdu pronesl výrok: „Bud' ruská revoluce vytvoří vír boje na Západě, nebo kapitalisté zadusí náš stát.”⁸ Dekret o míru ovšem nebyl pokusem o navázání diplomatických vztahů, nýbrž byl ryze ideologickým prostředkem představení bolševických záměrů jak pro jiné státy, tak i pro ruské občany.

Zkušenosti z reálné diplomacie, tedy oficiálních vyjednávání, bolševická vláda získala z podepsání brestlitevského míru. Taktika vyjednávání sovětské vlády vůči ústředním mocnostem, kterým byl pověřen Trockij, spočívala ve zdržování a uhájení principu *status quo ante bellum*, dokud neproběhne revoluční povstání v Německu.⁹ Pro německou vládu, která téměř dva roky financovala veškeré Leninovy akce, byla taková provizorní situace bez uzavření mírové smlouvy nežádoucí. Od konce roku 1917 bylo Německem předloženo několik návrhů smlouvy, jež ale počítaly s rozsáhlými teritoriálními ústupky, a proto byly sovětskou delegací odmítnuty. Katalyzátorem podepsání mírové smlouvy se sovětským Ruskem bylo uzavření mírové smlouvy ústředními mocnostmi s ukrajinskou separatistickou radou a následná vojenská intervence v únoru roku 1918. Mírová smlouva byla Leninovou prioritou, jinak by se bolševici nemohli udržet u moci, tudíž její akceptování bylo otázkou času. Pro zahraniční politiku sovětského Ruska znamenal brestlitevský mír několik věcí, které budou mít dopad na její celkovou podstatu. První věcí byla skutečnost, že Rusko potřebuje tradiční zahraniční politiku; úřad komisariátu zahraničních věcí byl svěřen Čičerinovi, který po celá 20. léta bude vést oficiální mezinárodní politiku Sovětů.¹⁰ Druhým faktorem byl vztah separátního míru k aliančním závazkům carského Ruska, protože podepsání a následné anulování brestlitevského míru

⁶ LENIN, V. I., 1917. *Dekret II vsjerossijskogo sjezda sovětov, O mire* [online]. 8.11.1917. Dostupné z: http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/DEKRET/o_mire.htm

⁷ ZUBOV, A. B., 2015. *Dějiny Ruska 20. století*. Praha: Argo. ISBN 978-80-257-0921-4, s. 460.

⁸ TROCKIJ, L.D., 1925. Ob organizacii vlasti. In: L. Trockij, *Sočinjenija. Tom 3. Čast 2*. Moskva: Gosizdat, s. 63-67.

⁹ KURFÜRST, Jaroslav, 2018. *cit.d.*, s. 186.

¹⁰ ULAM, A. B., 1998. *The Bolsheviks: the intellectual and political history of the triumph of communism in Russia : with a new preface*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press. ISBN 978-0674078307, s. 410.

bylo považováno za zradu vůči státům Dohody.¹¹ Dalšími specifiky sovětské diplomacie bylo udržení moci za jakoukoliv cenu, označení se za centrum socialistického hnutí a využívání vnitřních rozporů jiných států k prosazování bolševické ideologie.¹²

Anulace brestlitevského míru po kapitulaci Německa a začínající občanská válka s následnou intervencí spojenců přivedla bolševickou oficiální diplomacii do krize, jež ochladla v březnu roku 1921. V tomto období zahraniční politika bolševiků souběžně čelila několika problémům. Prvním byla zahraniční intervence, která se ovšem ukázala jako kontraproduktivní a napomohla bolševikům konsolidovat moc ve svých rukou a získat podporu jak ruského obyvatelstva, tak i příslušníků jiných národů, zejména Ukrajinců.¹³ Dalším problémem byla absence důvěryhodných spojenců, což bylo vyvoláno neúspěchem revolučních povstání v Evropě. Bolševická zahraniční politika se rozhodla přenést do praktické roviny princip šíření komunismu, a to v podobě války s Polskem.¹⁴ Porážka bolševiků a podepsání řížského míru v roce 1921 definitivně ukončila otevřenou revoluční činnost oficiální linie sovětské zahraniční politiky. Lenin po podepsání řížského míru přiznal, že jeho naděje na aktivní prosazování revoluce a otevřenou podporu Rudé armády polským proletariátem byly mylné.¹⁵ Od té doby veškerá revoluční činnost v zahraničí patřila do rukou Kominterny, vedené Zinověvem.

Legitimizace sovětského režimu na mezinárodním poli začala již před ukončením války s Polskem. Ukončení ekonomické blokády Dohodou a navázání vztahů s Estonskem vytvořilo pro sovětské Rusko prostor pro vyjednávání ohledně svého diplomatického uznání.¹⁶ Pro naplnění svého cíle bolševici učinili několik podstatných kroků: byla uzavřena obchodní dohoda např. s Velkou Británií a Tureckem či přijata humanitární pomoc od USA během hladomoru. Po všech těchto bilaterálních úspěších odjela sovětská delegace v roce 1922 do Janova, kde však žádný z požadavků sovětské strany nebyl splněn. V průběhu janovské konference Sovětský svaz podepsal rapallskou smlouvu s Německem, která vytvořila základ vzájemné rozsáhlé ekonomické a vojenské spolupráce. V Německu byl

¹¹ ZUBOV, A. B., 2015. *cit.d.*, s. 462.

¹² PIPES, R., 1991. *cit.d.*, s. 604-605.

¹³ KURFÜRST, Jaroslav, 2018. *cit.d.*, s. 187.

¹⁴ CONSTANTINIU, Laurențiu, 2011. The Security of the Soviet State: From Lenin's Revolutionarism to Stalin's Pragmatism. *Arhivele Totalitarismului*. Institutul National pentru Studiul Totalitarismului, XIX(3-4), pp. 11-31.

¹⁵ PIPES, R., 1995. *Russia under the Bolshevik regime*. New York: Vintage Books. ISBN 978-0679761846, s. 192.

¹⁶ KREJČÍ, O., 2017. *Geopolitika Ruska*. Praha: Professional Publishing. ISBN 978-80-906594-9-0, s. 193.

zájem o spolupráci pragmatického charakteru, neboť oba státy viděly ve vzájemné pomoci cestu k obnově.¹⁷ Sovětský narkom (lidový komisař) zahraničních věcí Čičerin aktivně prosazoval myšlenku spojenectví s Německem a Francií, obzvláště po Curzonově ultimátu, které odkazovalo na porušení dohody z roku 1921.¹⁸ K diplomatickému uznání Sovětského svazu přispělo vítězství labouristů ve Velké Británii, kteří v roce 1924 změnili diplomatický postoj k Sovětům a uznali SSSR *de iure*. Britské diplomatické uznání bylo spouštěčem navázání vztahů a za poměrně krátkou dobu další dvě desítky států uznaly SSSR *de iure* taktéž.¹⁹

1.1.2 Ideologická dimenze

Myšlenka vytvoření III. internacionály se objevila u Lenina ještě před vítězstvím bolševiků v Rusku. Dle Lenina II. socialistická internacionála zradila samotnou socialistickou myšlenku kvůli své podpoře kapitalistických sil v průběhu války a pozbyla schopnosti revoluční činnosti.²⁰ Jelikož se šíření bolševické ideologie jevilo sovětskému vedení, zejména Trockému a Leninovi, jako jediný možný způsob rozvoje sovětského Ruska, hned první oficiální dokument sovětské vlády Dekret o míru apeloval na proletariát evropských států k řešení otázky míru a ukončení imperialistické války.^{21 22} Po říjnových událostech a brestlitevském míru Lenin ještě aktivněji prosazoval potřebu šíření bolševické ideologie a prohlašoval, že zájmy světového socialismu jsou nad zájmy národními.²³ Leninovy proslovy se podepsaly na několika pokusech o převrat, kde nejdéle fungujícím sovětským státním útvarem byla Maďarská republika rad s dobou existence necelých 5 měsíců. Neúspěch prvních pokusů o ustanovení sovětské vlády v Německu a Maďarsku byl bolševiky spojován s absencí aktivního sovětského angažmá v těchto událostech. V březnu roku 1919 z Leninovy iniciativy vzniká III. internacionála neboli Kominternu. *De iure* Kominternu nebyla podřízená ani VKS(b), ani sovětské vládě, ale *de facto* byla po celou

¹⁷ KURFÜRST, Jaroslav, 2018. *cit.d.*, s. 176.

¹⁸ ZUBOV, A. B., 2015. *cit.d.*, s. 710.

¹⁹ KURFÜRST, Jaroslav, 2018. *cit.d.*, s. 189.

²⁰ LENIN, V., 1969. *Polnoje sobranije sočinjenij. Tom 38. Mart - Ijun 1919. 5.* Moskva: Politizdat, s. 230-231.

²¹ ZUBOV, A. B., 2015. *cit.d.*, s. 623.

²² KURFÜRST, Jaroslav, 2018. *cit.d.*, s. 190.; LENIN, V., 1917. *Dekret II vsjerossijskogo sjezda sovětov, O mire* [online]. 8.11.1917. Dostupné z: http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/DEKRET/o_mire.htm

²³ LENIN, V., 1969. *Polnoje sobranije sočinjenij. Tom 36. Mart - Ijul 1918. 5.* Moskva: Politizdat, s. 341-342.

dobu své existence pouhým ideologickým nástrojem.²⁴

První rok své existence nebyla Kominternu více než propagandistická organizace, neboť se zabývala diskreditací ostatních socialistických politických proudů, zejména sociální demokracie, a zajišťovala finanční prostředky pro fungování místních komunistických organizací.²⁵ ²⁶ Pro bolševiky bylo důležité, aby se místní prokomunističtí socialisté odštěpili od svých dosavadních politických stran a založili vlastní komunistické strany. II. kongres Kominterny v roce 1920 zaznamenal proměny v její činnosti, jež byly zakotveny v její rezoluci: „*Komunistická internacionála má za cíl bojovat všemi prostředky za svržení buržoazních vlád a vytvoření světové Sovětské republiky.* těchto plnění Pro ²⁷ dlouhodobých cílů Kominternu zahájila rozhlasové vysílání, zajistila vojenský výcvik pro budoucí ozbrojená povstání a představitelé organizace odjeli do zahraničí za účelem přípravy revolucí. Taktéž byly detailně vypracovány plány vojenských intervencí do Polska, Rumunska, Itálie, Československa a Maďarska, ze kterých se uskutečnila jenom první a skončila porážkou Sovětů.²⁸ Jediným relativním úspěchem Kominterny v letech 1919 až 1921 bylo vítězství prosovětských sil v Mongolsku.

Ačkoliv Kominternu nedokázala dosáhnout vítězství proletariátu v Evropě, neodmítalo bolševické vedení možnost vítězství socialismu a štědře financovalo místní komunistické organizace. Dle zveřejněného dokumentu *Plán revolučního díla komunistické strany* měly mezi činnosti tajných místních komunistických složek patřit protivládní nepokoje, sabotáže, stávky, podpora nacionalistických hnutí a dokonce i atentáty proti představitelům cizích zemí.²⁹ Otevřená činnost Kominterny v Evropě ztroskotala v letech 1923-1924, kdy neuspělo několik pokusů o komunistický převrat. Snahy o ustavení sovětské vlády v Bulharsku, Německu, Albánii a Estonsku postupně snižovaly důvěru v SSSR a formovaly obraz agresora, jenž se negativně odrážel do oficiální diplomacie. Německý říjnový puč komentuje známý ruský historik Andrej Zubov jako „zbytečné krveprolití”.³⁰ Otevřená podpora ozbrojeného povstání sovětským vedením rok po podepsání smlouvy z

²⁴ PIPES, R.,1995. *cit.d.*, s. 167.

²⁵ *Ibid.*, s. 173-175.

²⁶ Například v Rakousku v roce 1919 Sovětský červený kříž sebral kolem 200.000 korun pro místní komunistickou buňku Weckruf

²⁷ *Vtoroj kongress Kominternu, ijul-avgust 1920 g.*, 1934. Moskva: Partizdat, s. 467-481.

²⁸ ZUBOV, A. B., 2015. *cit.d.*, s. 625.

²⁹ REZANOF, C.,2014. *Le Komintern - La IIIe Internationale communiste*. Paris: Éditions du Trident. ; KURFÜRST, Jaroslav, 2018. *cit.d.*, s. 192.

³⁰ ZUBOV, A. B., 2015. *cit.d.*, s. 714.

Rapalla ještě silněji přesvědčila Stresemanna v potřebě vstupu do Společnosti národů a prohloubení vztahů s jinými kapitalistickými státy.³¹

Období 1917-1924 zformovalo dvouúrovňový neboli hybridní charakter sovětské zahraniční politiky, který bude patrný až do rozpadu SSSR. V mnoha ohledech byly státní a ideologická linie zahraniční politiky Sovětů ve vzájemném protikladu, což bylo důsledkem vzájemného využívání a utajování skutečných záměrů.³² Na jedné straně sovětská diplomacie usilovala o uznání sovětského Ruska a snažila se navázat oficiální styky s vládami těchto států, na straně druhé pomocí Kominterny usilovala o svržení jejich vlád a o nastolení proletářské diktatury. Dvojdímenzionální charakter zahraniční politiky Sovětům umožňoval vést souběžně jak politiku *détente*, tak i podvratnou činnost v rámci šíření marxisticko-leninistické ideologie.³³

1.2 Myšlenka socialismu v jednom státě a zlom dichotomické podstaty sovětské diplomacie v období 1924-1933

Pod tlakem vnějších a vnitřních faktorů se v roce 1924 zahraničněpolitický kurz Sovětského státu postupně začíná měnit. K vnitřním faktorům patří především Leninova smrt a následná stranická krize, tedy souboj o moc uvnitř VKS(b). Mezi faktory vnější lze zařadit selhání Kominterny a myšlenky světové revoluce, navázání bilaterálních styků s jinými státy, relativní uklidnění mezinárodního prostředí, v němž významnou roli hrála Společnost národů, a absence hrozby zvenčí.³⁴ Změna mezinárodní politiky Sovětského svazu byla důsledkem změny vnitropolitického kurzu komunistické strany, který je známý jako doktrína *socialismu v jedné zemi*. Tento teoretický koncept, který je ovšem v protikladu s tradičním marxismem, má své kořeny v socialistických spisech konce 19. století, ale svého rozvoje dosáhl právě v Leninově tvorbě.³⁵ ³⁶ Nová doktrína byla prosazována Stalinem a Bucharinem od konce roku 1924 jako protiklad myšlenky permanentní revoluce Trockého a

³¹ O'CONNOR, T. E., 1991. *Georgij Čičerin i sovjetskaja vnešnjaja politika 1918-1930*. Moskva: Progress, s. 140.

³² CARR, E.H., 1979. *The Russian Revolution: from Lenin to Stalin*. New York: Free Press. ISBN 0-02-905140-1, s. 88.

³³ PIPES, R., 1995. *cit.d.*, s. 167.

³⁴ KURFÜRST, Jaroslav, 2018. *cit.d.*, s. 194-195.

³⁵ *Ibid.*, 195

³⁶ LENIN, V., 1969. *Polnoje sobranije sočinjenij. Tom 26. Ijul 1914-avgust 1915*. 5. Moskva: Politizdat, s. 354.

následně v roce 1927 byla přijata jako vedoucí ideový směr komunistické strany. V rámci zahraničněpolitické strategie SSSR se tato myšlenka projevila v několika souběžně se vyvíjejících tendencích.

1.2.1 Změna podoby Kominterny

První tendencí sovětské zahraniční politiky v období 1924-1933 bylo konsolidování moci v rukou jednoho vůdce – Josifa Stalina, tudíž charakter sovětské diplomacie svou dichotomií postupně ztrácel. Jestliže oficiální dimenze zahraniční politiky Sovětů vůči Západu zůstávala více méně stejná, pak se podoba Kominterny, její účely a organizační struktura během 5-7 let razantně změnila. Stalinův pragmatismus, a především nedůvěra vůči „evropským soudruhům“, dovolil Kominterně vyrůst v centralizovanou formu organizace a udělal z ní, bývalého relativně samostatného celosvětového sdružení proletariátu, pouhý prostředek skládání úcty Stalinovi, resp. SSSR.³⁷ Cílem Kominterny již nebyla světová revoluce, nýbrž zajištění solidarity mezi pracujícími celého světa. Daná koncepce rozvoje Kominterny byla následně schválena na VI. kongresu III. internacionály v roce 1928, což zaznamenalo přechod od ryze ofenzivní taktiky k taktice defenzivní.^{38,39} Ovšem byly i jiné důvody pro změny ve fungování Kominterny.

Hlavním důvodem byla diplomatická izolace SSSR, která navzdory řadě diplomatických uznání v roce 1924 přetrvávala od roku 1918. Neúspěch hamburského povstání v roce 1923, kdy Sovětský svaz téměř přišel o svého dosavadního hlavního spojence, naznačil sovětskému vedení perspektivu posupné ztráty partnerů a vytvoření nové antibolševické fronty se zázemím v podobě Společnosti národů.⁴⁰ Poslední událostí, která definitivně znamenala konec bolševické revoluční ofenzivy, byla podpora britských dělníků během celostátní stávkou horníků v letech 1926-1927. Na rozdíl od předešlých revolučních pokusů, kde podpora Kominterny byla tajná, v britském případě konce 20. let měla podpora Kominterny ve výši 2,25 milionů dolarů otevřený charakter.⁴¹ Následkem těchto událostí

³⁷ CONSTANTINIU, Laurențiu, 2011. The Security of the Soviet State: From Lenin's Revolutionism to Stalin's Pragmatism. *Arhivele Totalitarismului*. Institutul National pentru Studiul Totalitarismului, XIX(3-4), pp. 11-31.

³⁸ KURFÜRST, Jaroslav, 2018. *cit.d.*, s. 196.

³⁹ *Kommunističesky internacional v dokumentach: rešenija, tezisy i vozzvanija kongressov Kominterny i plenumov IKKI, 1919-1932, 1933*. Moskva: Partizdat, s. 46-47.

⁴⁰ ČIČERIN, G.V., 1961. *Stat'ii i reči po voprosam meždunarodnoj politiky*. Moskva: Izdatelstvo socialno-ekonomičeskoj literatury, s. 303-304.

⁴¹ ZUBOV, A. B., 2015. *cit.d.*, s. 714.

bylo přerušeno mezinárodních styků v Velkou Británii, která již před pouhými třemi roky začala vlnu diplomatických uznání SSSR. Neúspěšná činnost Kominterny na evropském revolučním poli vedla ke vzniku další tendence sovětské diplomacie, a to zlepšení vztahů s východními státy.

1.2.2 Východní otázka

Porážka Sovětů v Evropě posílila roli „východní otázky“ v sovětské diplomacii. V období 1924-1933 SSSR usiloval o zlepšení vztahů s východními státy. První bilaterální smlouvu tehdejší vedení RSFSR podepsalo s Tureckem v roce 1921, která byla velice cenná v situaci diplomatické izolace bolševického státu před rapalskou smlouvou.⁴² Stejně jako v situaci s reformováním III. internacionály byl východním bodem pro východní orientaci diplomacie SSSR neúspěch hamburského povstání. Narůst sebevědomí uvnitř početné asijské komunity se tehdejšímu lídru zahraniční politiky SSSR Čičerinovi jevil jako další možnost zahájení evropské revoluce.⁴³ Zahraniční politika SSSR se na Východě vztahovala primárně na Japonsko a Čínu, v menší míře na Afghánistán a Persii. Japonsko bylo pro Sovětský svaz největší hrozbou na Dálném východě kvůli svým industriálním a vojenským kapacitám. Zejména po japonské účasti na vojenské intervenci v průběhu občanské války SSSR usiloval o zajištění bezpečnosti v Pacifiku pomocí strategického spojení s USA. Americké angažmá v Evropě v podobě Dawesova plánu značně změnilo podobu sovětsko-japonských vztahů, jež se projeví v bilaterální smlouvě z 20. ledna roku 1925.⁴⁴ Tato smlouva částečně uvolnila napětí mezi oběma státy a výrazně posílila jejich geopolitické pozice v zájmovém regionu.

Nejzásadnějším asijským partnerem pro Sověty byla zřejmě Čína. Ovšem podoba sovětsko-čínských vztahů té doby měla kontroverzní charakter: na jedné straně Sověti vynaložili maximum úsilí pro navázání vztahů s oficiální čínskou vládou, ale na straně druhé podporovali místní komunisty.⁴⁵ Výsledkem této kontroverze byl neúspěch převratu čínských komunistů v roce 1927, v mnoha ohledech kvůli Čankajškovi, jenž nebyl nakloněn moskevskému vedení, a Čína byla pro Stalina ztracená až do 50. let 20. století.⁴⁶ Za zmínku

⁴² KREJČÍ, O., 2017. *cit.d.*, s. 193.

⁴³ ČIČERIN, G.V., 1961. *cit.d.*, s. 290-297.

⁴⁴ O'CONNOR, T. E., 1991. *cit.d.*, s. 194.

⁴⁵ *Ibid.*, s. 199.

⁴⁶ ZUBOV, A. B., 2015. *cit.d.*, s. 715.

stojí také smlouvy o neutralitě s Afghánistánem, Persií a Tureckem v letech 1925-1927. Cílem těchto smluv bylo především omezení britského vlivu na území Blízkého východu a vytvoření bezpečnostního pásu zemí po podepsání locarnské dohody.⁴⁷ Východní politika Sovětského svazu se chystala splnit několik cílů, ze kterých nejzásadnějšími bylo rozšíření revolučních akcí a zajištění bezpečnosti. Na rozdíl od prvního byl druhý cíl relativně splněn a hranice SSSR byly chráněné před bolševiky obávanou intervencí. Usilování o zajištění vlastní bezpečnosti se objevilo i v pozdější politice vůči evropským státům.

1.2.3 Kolektivní bezpečnost

Třetí, pro SSSR zcela paradoxní, tendencí zahraniční politiky, jež se projevila až po předchozích dvou, je prosazování systému kolektivní bezpečnosti. Kořeny sovětských snah o zajištění bezpečnosti světového společenství sahají dle sovětských dokumentů již k janovské konferenci, kde tento návrh nebyl evropskými státy považován za relevantní.⁴⁸ V roce 1927 proběhla diplomatická roztržka SSSR s Velkou Británií, která vyvolala další vlnu obav z možného vojenského střetnutí, neboť ještě před 10 lety mohlo přerušování diplomatických styků znamenat vyhlášení války.⁴⁹ Navíc situace s jinými mocnostmi byla také dosti složitá: Francie uvalila ekonomické sankce, USA odmítaly oficiálně uznat Sovětský svaz a vztahy s Německem po událostech roku 1923 měly proměnlivý charakter.⁵⁰ Přetrvávající nejistota ve vztazích se západními mocnostmi, kdy by válka pro zaostalý SSSR znamenala konec budování komunismu, vyvolala potřebu aktivního angažmá v evropských bezpečnostních diskuzích. Sovětský diplomat Litvinov v roce 1928 navrhoval na půdě Společnosti národů projekt konvence o okamžitém úplném a všeobecném odzbrojení, přičemž dle sovětského návrhu se jako jediný prostředek k zabránění válečných konfliktů jevílo pouze právě odzbrojení.⁵¹ Návrh počítal např. s dvouletou lhůtou na zrušení veškeré výroby zbraní⁵² a dohled nad dodržováním daného paktu měla vykonávat speciální komise,

⁴⁷ O'CONNOR, T. E., 1991. *cit.d.*, s. 200.

⁴⁸ *Dokumenty vnějšej politiky SSSR. Tom 5. 1. januarja 1922 g. - 19. dekabreja 1922 g.*, 1961. Moskva: Gospolitizdat, s. 191-199.

⁴⁹ ASHER, A., 2017. *Russia: a short history*. Revised third edition. London: Oneworld Publications. ISBN 978-1786071422, s. 182-183.

⁵⁰ KURFÜRST, Jaroslav, 2018. *cit.d.*, s. 197.

⁵¹ KREJČÍ, O., 2017. *cit.d.*, s. 194.

⁵² *Dokumenty vnějšej politiky SSSR. Tom 11. 1. januarja - 31. dekabreja 1928 g.*, 1966. Moskva: Politizdat, s. 97.

již se nemohli zúčastnit vojenští důstojníci.⁵³ V rámci pokračování bezpečnostní politiky SSSR jako první stát ratifikoval Briand-Kelloggův pakt a bez všeobecné ratifikace paktu podepsal s Polskem, Rumunskem, Finskem a baltskými státy protokoly o uvedení daného dokumentu do praxe.⁵⁴ Zajímavé je, že se všechny tyto státy z iniciativy bolševiků ještě v roce 1922 zúčastnily moskevské konference o omezení zbrojení, která ale nedosáhla žádných výsledků.⁵⁵ Výsledkem Litvinových prací byla konvence o definici agresora, diskutována na Ženevské konferenci roku 1933 a poté přijata v Londýně v červenci téhož roku.⁵⁶ Usilování o vytvoření systému kolektivní bezpečnosti ze strany SSSR nebylo ničím jiným, než ryze pragmatickým prostředkem k zabezpečení rychlé a nepřerušené industrializace státu.

2 Bilaterální vztahy mezi SSSR a Velkou Británií v období 1917-1924

2.1 Formování bilaterálních vztahů v období 1917-1920

Proces formování vztahů mezi bolševickým Ruskem a Velkou Británií je nutné chápat v kontextu několika faktorů. Těmito faktory byla role předchozích závazků carského Ruska vůči státům Dohody, postoj Velké Británie vůči bolševickému převratu, separátní mír s Německem a intervence spojenců v průběhu občanské války v Rusku.

2.1.1 Role předchozích závazků carského Ruska

V rámci této kapitoly jsou nejdůležitější finanční a vojenské závazky předchozího carského režimu vůči státům Dohody.

2.1.1.1 Vojenské závazky

Rovina vojenských neboli aliančních závazků byla zachycena úmluvou z londýnské konference v roce 1914, následně potvrzenou deklarací Trojdohody. Úmluva přímo

⁵³ *Dokumenty vnějšej politiky SSSR. Tom 11. 1 janvarja - 31 dekabrja 1928 g.*, 1966. Moskva: Politizdat., s. 105-106.

⁵⁴ ZUBOV, A. B., 2015. *cit.d.*, s. 713.

⁵⁵ *Dokumenty vnějšej politiky SSSR. Tom 6. 20 nojabrja 1922 g. - 31 dekabrja 1923 g.*, 1962. Moskva: Gospolitizdat, s. 24-30.

⁵⁶ KREJČÍ, O., 2017. *cit.d.*, s. 195.

zakazovala uzavření separátního míru s Ústředními mocnostmi.⁵⁷ Z vojenského a geopolitického hlediska byla tato úmluva mimořádně zásadní pro státy Dohody, zejména pro Francii, neboť garantovala účast carského Ruska ve válce, a tudíž snižovala tlak německé armády na západní frontě. Potvrzením důležité role Ruska mohou být ústupky spojenců v průběhu první světové války. Z těchto lze zmínit postoupení východních oblastí Turecka Rusku a kontrolu Úžin po vítězství, což bylo ujednáno v Sykes-Picottově smlouvě. Specifickým rysem vojenské spolupráce Ruska s Dohodou byla absence vzájemné koordinace vojenských akcí, což nakonec vedlo k porážkám na frontě a snížení podpory carismu mezi ruským obyvatelstvem v kontextu sílícího revolučního hnutí.⁵⁸ Ovšem vojenské závazky vůči spojencům byly v protikladu s bolševickou vizí první světové války, která byla obsažená v prvním oficiálním dokumentu sovětské vlády Dekretu o míru. O záměrech ukončit válku v nejbližší možné době svědčí jak samotný název dokumentu, tak i obsah, který apeloval na rychlejší ukončení války bez anexí a kontribucí.⁵⁹

2.1.1.2 Finanční závazky

Rovinu finančních závazků carského Ruska představují jeho závazky vůči Dohodě. Bolševický postoj k finančním závazkům byl vyjádřen v dekretu sovětské vlády z ledna 1918, jenž anuloval všechny předválečné a válečné půjčky, včetně půjček prozatímní vlády Kerenského.⁶⁰ Závislost carského Ruska na finanční pomoci spojenců, zejména Británie, stoupala v průběhu války čím dál více. Potvrzuje to i procentuální podíl Británie mezi věřiteli, který přesahoval 70 %. Anulování finančních závazků bylo z dlouhodobého hlediska větším problémem než separátní mír s Německem, poněvadž tato částka mohla sloužit k poválečné rekonstrukci infrastruktury a průmyslu.⁶¹ V rámci této práce se role finančních závazků, na rozdíl od závazků vojenských, projeví po roce 1921, protože v počáteční fázi existence sovětského státu byla otázka dluhů řešená velice sporadicky kvůli

⁵⁷ Chapter 7: Declaration of the Triple Entente, 1915. *The American Journal of International Law*. 9(2/3). DOI: 10.2307/2212043. ISSN00029300.

⁵⁸ JELAVICH, Barbara, 1974. *St. Petersburg and Moscow: tsarist and Soviet foreign policy, 1814-1974*. Bloomington: Indiana University Press. ISBN 0253350506, s. 274.

⁵⁹ Lenin, V. (1917). *Dekret II vsjerossijskogo sjezda sovětov, O mire* [online]. 8.11.1917. Dostupné z: http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/DEKRET/o_mire.htm

⁶⁰ Dekret ob anulirovanii gosudarstvennich zajmov, 1917. *Dekreti sovjetskoj vlasti, Tom I, 25 oktjabrja 1917 g. - 16 marta 1918 g.*. Moskva: Gosudarstvennoje izdanie političeskoj literaturi, s. 386-387.

⁶¹ PASVOLSKY, Leo a Harold Glenn MOULTON. *Russian debts and Russian reconstruction: a study of the relation of Russia's foreign debts to her economic recovery*. New York [etc.]: McGraw-Hill book company, 1924, s. 21-22

rozdílným postojům spojeneckých států, kde Francie, na rozdíl od Velké Británie, považovala celkové vyplacení dluhu za nezbytnou podmínku navazování nejen politických, ale i ekonomických vztahů.

2.1.2 Vztah Velké Británie k bolševickému převratu a brestlitevské smlouvě

Britský vztah k bolševickému převratu je ve velké míře ovlivněn již zmíněnými postoji bolševického vedení vůči carským závazkům. K těmto stanoviskům lze přidat ještě jeden cíl bolševiků, a to navazování vztahů s jinými západními státy.⁶² Jelikož postoje vůči spojeneckým závazkům a snaha navázat bilaterální vztahy se západními státy byly ve vzájemném protikladu, všichni bývalí spojenci Ruska odmítli v roce 1917 uznat bolševickou vládu *de iure*. Zčásti je možné takový postoj objasnit nedostatkem informací o bolševicích obecně, neboť nebylo možné předpovědět, jak dlouho nová socialistická vláda vydrží, což potvrzoval i tehdejší tisk.⁶³ Ovšem pro Británii bylo nemožné ignorovat novou vládu kvůli zásadní roli Ruska ve válce, a proto byl vytvořen *modus operandi* v podobě neoficiálních styků, skrze které měla být vypracována agenda pro budoucí bilaterální jednání.⁶⁴

Klíčovým bodem pro formování britského postoje k bolševické státní entitě v období 1917-1920 byl záměr bolševiků o rychlejší uzavření míru s Německem. Důkazem toho je přerušování palby mezi oběma státy dohodnuté měsíc po listopadovém převratu, kdy zbylé německé jednotky na ruském území sloužily k donucování podepsání mírové smlouvy. V tomto ohledu George Kennan uváděl pro spojence dvě možnosti, jak předejít změně ve vojenské rovnováze, a to buď pomocí v obnově Rudé armády pro zajištění pokračování její participace ve válce, nebo umístěním svých vojsk na ruském území se souhlasem bolševiků.⁶⁵ První varianta, na rozdíl od druhé, nepředpokládala uzavření separátního míru, ba naopak počítala s ofenzívou proti německé armádě. Podepsání brestlitevské smlouvy,

⁶² COATES, W.P. a ZELDA K. COATES, 1943. *A History of Anglo-Soviet Relations*. London: Lawrence and Wishart, s. VII.

⁶³ Např. v deníku Times z 23. listopadu 1917, kde bolševici byli označeni za bandu anarchistů a fanatiků, která se chopila moci kvůli paralýze národního života. The Times, November 23, 1917, *The Times* [online]. [cit. 2020-03-31]. Dostupné z: <https://www.thetimes.co.uk/tto/archive/frame/article/1917-11-23/7/3.html>

⁶⁴ Statement By Mr Balfour, 10 January 1918, *UK Parliament* [online]. [cit. 2020-03-31]. Dostupné z: <https://hansard.parliament.uk/Commons/1918-01-10/debates/ab9bb503-b0ff-4d9d-bbab-c4441a165296/StatementByMrBalfour>

⁶⁵ KENNAN, George Frost, 1956. *Soviet-American relations, 1917-1920*. Princeton: Princeton University Press, s. 123.

garantující Německu teritoriální ústupky, jejichž zdroje by mohly být využité pro prodloužení války, bylo reálným důvodem pro obsazení Murmansku a Vladivostoku v březnu-dubnu 1918, a tím pádem zahájení spojenecké intervence do Ruska.⁶⁶ Za formální důvod intervence je možné označit porušení londýnské úmluvy z roku 1914.

2.1.3 Britská participace v intervenci

Pro výzkumné účely předkládané práce je zapotřebí rozlišit dva postoje britské vlády vůči intervenci, a to před a po ukončení první světové války. Pokud v průběhu války intervence měla vyloženě protiněmecký ráz bez intencí se vměšovat do interních politických záležitostí Ruska, tak po příměří z Compiègne se charakter intervence změnil v antibolševický s aktivní podporou především bílého hnutí.⁶⁷ Britská vláda se obávala jak spojení RSFSR s Německem, tak i možného šíření bolševické ideologie do něj. Tyto obavy nebyly bezdůvodné, protože ideologickými vůdci bolševismu bylo Německo vždy označováno za primární cíl šíření revoluce. Antibolševickému charakteru intervence přispíval i rudý teror, který z hlediska premiéra Lloyd George překážel v navazování vztahů.⁶⁸

Postupně se charakter intervence měnil směrem k normalizaci vztahů. Jelikož velkým zájmem Lloyd George bylo obnovení ekonomické stability, jednalo se primárně o možnost ekonomické interakce. Proto lze v průběhu roku 1919 najít několik neúspěšných pokusů obou stran o ukončení intervence.⁶⁹ Ke zlepšení postoje Velké Británie přispívala jak kontraproduktivita intervence, kde se bolševikům podařilo konsolidovat moc, tak i domácí politická situace, jejíž vliv v této otázce byl velice patrný. Za prvé, Lloyd George při zaručení parlamentní většiny odmítal intervenci v jakékoliv podobě; za druhé, intervence čelila kritice jak ze strany nepolitických subjektů, např. hnutí *Hands of Russia*, tak i ze strany subjektů politických, především labouristů. Labouristická strana, ačkoliv disponovala jen 8 % křesel v parlamentu, hrála zásadní roli kvůli své vazbě na odborové hnutí, které v roce

⁶⁶ WHITE, Stephen, 1985. *The Origins of Detente: The Genoa Conference and Soviet-Western Relations, 1921-1922*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0521308763, s. 18; DEBO, Richard K, 1979. *Revolution and survival: The foreign policy of Soviet Russia, 1917-18*. Toronto: University of Toronto Press. ISBN 0802054110, s. 154.

⁶⁷ BENNET, G.H., 1994. *British Foreign Policy during the Curzon Period, 1919-1924*. London: Macmillan Press. ISBN 978-1-349-39547-7, s. 60; LLOYD GEORGE, David, 1938. *The Truth About The Peace Treaties Vol I*. London: Victor Gollancz, s. 317

⁶⁸ LLOYD GEORGE, David, 1938. *cit.d.*, s. 331.

⁶⁹ Ze strany Dohody byly nejznámějšími konference na Prinkipu a Bullittova mise, které budou rozebrány v následující kapitole. Sovětské dokumenty zmiňují 9 pokusů o uzavření míru v období 5.8.1918-7.5.1919; viz COATES, W.P. a Zelda K. COATES, 1943. *cit.d.*, s. 5.

1919 čítalo největší počet členů za celou dobu své existence.⁷⁰ Nespokojenost odborů s ekonomickou bloádou Ruska, britskou participací v intervenci a v absenci obchodních vztahů byla klíčovým důvodem pro stažení britské armády z ruského území.⁷¹

Ve svém projevu v Guildhall 8. listopadu 1919 Lloyd George oznámil potřebu navazování ekonomických vztahů s bolševickým Ruskem. Ovšem toto gesto neznameno změnu v postojích k bolševismu, nýbrž bylo ryze pragmatickým krokem.⁷² Bílé hnutí bylo vázané na spojeneckou pomoc a náznaky jeho porážky lze vidět nejen v menším zásobování bílé armády spojenci, ale i v neúspěších na bitevním poli. Z tohoto důvodu se britské vedení obrátilo směrem k navazování ekonomické spolupráce s bolševiky, jejichž převaha v občanské válce ke konci roku 1919 byla zjevná. Bolševické vedení, navzdory přetrvávající ekonomické bloádě a podpoře bílého hnutí, hodnotilo tento krok velice pozitivně a vítalo úzkou ekonomickou spolupráci mezi oběma státy.⁷³ První společnou interakcí obou vedení byla výměna válečných zajatců na přelomu 1919-1920.

2.2 Navazování bilaterálních ekonomických vztahů v letech 1920-1921

Jak již bylo avizováno v předchozí podkapitole, zájem obou států se soustředil na obnovení vzájemné ekonomické interakce. Pro Británii měla úzká obchodní spolupráce znamenat návrat na úroveň předválečných obchodních obrátů a pomocí investování peněz do RSFSR napomoci rychlejší ekonomické obrodě bolševického státu, což mohlo eventuálně přispět k řešení dluhové otázky. Z bolševického hlediska měl přítok zahraničního zboží a kapitálu v rámci Nové ekonomické politiky přispět k obnovení průmyslu a napomoci úspěšnému budování socialistického, potažmo komunistického státu.

Zrušení ekonomické bloády Ruska dohodnuté v lednu 1920 potvrzovalo určitý obrat v politice Británie, resp. států Dohody vůči Rusku, kde se aktivní antagonismus vůči bolševismu změnil v politiku míru a obchodu. V důsledku absence obchodní smlouvy měla

⁷⁰ MITCHELL, B. R., 1962. *Abstract of British Historical Statistics*. New York: Cambridge University Press, s. 68

⁷¹ PIPES, Richard, 1993. *cit.d.*, s. 69.

⁷² Statement by Prime Minister 13 November 1919, *UK Parliament* [online]. [cit. 2020-03-31]. Dostupné z: https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1919/nov/13/statement-by-prime-minister#S5CV0121P0_19191113_HOC_35

⁷³ Soviet Anxiety for Peace, December 1, 1919, *Sheffield Independent* [online]. [cit. 2020-03-31]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/viewer/bl/0001464/19191201/039/0002>

být novým principem obchodních vztahů reciproční výměna zboží mezi státy Dohody, Ruskem a neutrálními státy.⁷⁴ Dle memoranda britského ministerstva zahraničních věcí měla být nová taktika spojenců vůči Sovětům testováním teorie, zda zrušení obchodní blokády změni postoje bolševiků víc než intervence.⁷⁵ Ze sovětské strany byl názor na vypracování obchodní smlouvy vyjádřen lidovým komisařem vnějšího obchodu Krasinem. Obchodní smlouva s Británií jakožto nejmocnější evropskou velmocí se bolševikům jevila jako spouštěč navazování ekonomických styků i s jinými zeměmi a všechna úsilí tak měla být koncentrována právě na tuto smlouvu.⁷⁶

První vyjednávání ohledně smlouvy ukázala problematické body mezi oběma státy. Z britské strany se jednalo především o body politicko-právní, kdežto u bolševické primárně o formu ekonomické spolupráce. Bolševickému vedení se ideologicky nelíbila organizace ekonomické spolupráce skrze družstevní společnosti, protože Lenin v tomto kroku viděl hrozbu obnovení kapitalismu v Rusku a také využívání lokálních družstev jen ve prospěch britské ekonomiky.⁷⁷ Z britské strany se požadavky týkaly výměny válečných zajatců, sovětské propagandy a otázky dluhů. Role dluhové otázky se v průběhu podepsání výrazně snížila, jelikož přetrvávající občanská válka v Rusku nedávala naději na možné plnění finančních závazků.⁷⁸ Význam otázky propagandy se naopak zvýšil, zejména se začátkem polsko-sovětské války, kde konzervativní politici odůvodňovali podporu Polska zabráněním šíření bolševismu.

V průběhu válečného konfliktu mezi Polskem a bolševickým Ruskem proběhlo několik událostí, které přímo ovlivnily zájem o podepsání smlouvy. První událostí bylo založení organizace ARCOS⁷⁹ v červnu 1920, jež zaručovala kontrakty s britskými podniky v částkách přesahujících 1 milion liber, a tím zvýšila zájem ekonomických subjektů o spolupráci.⁸⁰ Druhým faktorem byla nezaměstnanost, jež se v průběhu druhé poloviny roku

⁷⁴ WHITE, Stephen, 1979. *Britain and the Bolshevik Revolution: A Study in the Politics of Diplomacy*. London: Macmillan Press. ISBN 978-1-349-04301-9, s. 3.

⁷⁵ ULLMAN, James Ramsey, 1973. *Anglo-Soviet Relations, 1917-1921, Volume 3: The Anglo-Soviet Accord*. Princeton: Princeton University Press. ISBN 069165513, s. 17.

⁷⁶ KRASIN, Leonid, 1970. *Voprosy vněšněj trgovli*. 2. Moskva: Meždunarodnije otnošenija, s. 250.

⁷⁷ LENIN, V., 1974. *Polnoje sobranije sočinjenij. Tom 40. Dekabr 1919-aprel' 1920*. 5. Moskva: Politizdat, s. 53.

⁷⁸ WHITE, Stephen, 1979. *cit.d.*, s. 6-7.

⁷⁹ All-Russian Co-operative Society

⁸⁰ KRASIN, Leonid, 1970. *cit.d.*, s. 252.

1920 trojnásobně zvýšila.⁸¹ Nárůst nezaměstnanosti byl spojován s poklesem zahraničního obchodu, což nakonec vedlo k nátlaku od politických subjektů na rychlejší podepsání smlouvy.⁸² Za třetí faktor lze označit konsolidaci bolševického režimu a jeho stabilitu, což může být důvodem pro *de facto* uznání.⁸³ Zmíněné faktory ukazovaly nárůst podpory britských ekonomických a politických aktérů a větší interakci s bolševickým Ruskem, a tudíž i navazování spolupráce na bilaterální úrovni.

Pro studii bilaterálních vztahů mezi Velkou Británií a sovětským Ruskem je důležitá hlavní podmínka platnosti této smlouvy, a to otázka bolševické propagandy.⁸⁴ Expanzionistické intence bolševismu mohly být hrozbou jak britským koloniím, zejména v souvislosti s nárůstem počtu emancipačních hnutí na Východě, tak i britským zájmům v Evropě. Agresivní činnost III. internacionály v počáteční fázi své existence vyvolávala obavy z možného vytvoření pásu ideologicky spřízněných zemí kolem Ruska v krátké době, což bylo v protikladu s tehdejší francouzským návrhem *cordon sanitaire*, kde tyto nově nezávislé státy a jejich podpora Dohodou sloužily jako štít před šířením bolševismu. Částečně to potvrzuje i podpora Polska ve válce proti Rusku. Smlouva představovala kompromis mezi britskou a ruskou stranou, kde Británie uznala bolševiky za *de facto* vládu a navázala ekonomickou spolupráci, ovšem za podmínky neohrožení britských zájmů bolševickou propagandou. V tomto ohledu je zapotřebí zmínit zdánlivou nezávislost Kominterny na bolševické vládě, což potenciálně mohlo komplikovat jednání ohledně komunistické propagandy.

Význam britsko-ruské obchodní smlouvy z roku 1921 v rámci otázky diplomatického uznání SSSR spočíval především v uznání bolševické vlády za *de facto* vládu na ruském území. Zrušení ekonomické blokády a zákaz jejího obnovení oběma smluvními stranami bylo předpokladem pro oboustranné zvýšení tempa ekonomického růstu. Pro ruskou stranu to znamenalo především větší příliv kapitálu z vyspělých kapitalistických zemí ve formě koncesí, což bylo zakotveno i právně.⁸⁵ Ačkoliv se smlouva

⁸¹ DENMAN, James a Paul MCDONALD, 1996. Unemployment statistics from 1881 to the present day. *Labour Market Trends*. Highbury House Communications, 104(1), 5-18. ISSN 1361-4819

⁸² Conclusion CAB 23/23/20, *The National Archives* [online]. 22 December 1920 [cit. 2020-03-31]. Dostupné z: <http://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/D7652623>

⁸³ *British Labour Delegation to Russia 1920: Report*, 1920. London: At the Offices of the Trade union congress and the Labour party, s. 29.

⁸⁴ *Dokumenty vnešnej politiky SSSR. Tom 3. 1 Ijulja 1920 g. - 18 marta 1921 g.*, 1959. Moskva: Gospolitizdat, s. 608.

⁸⁵ Obšije ekonomičeskije i juridičeskije uslovija koncessij. 1983. *Dekrety sovjetskoj vlasti, Tom XI, oktjabrj - nojabr 1920 g.*. Moskva: Politizdat, s. 251-254.

zabývala především ekonomickými záležitostmi, implicitně řešila otázky politického charakteru. Charakter obchodní smlouvy v podobě *modus vivendi* se zahrnutím politických otázek nechával prostor pro budoucí politická jednání ohledně uznání *de iure*. V kontextu evropského dění té doby přispělo uznání bolševiků Velkou Británií za *de facto* vládu na ruském území k dalším úspěchům sovětské diplomacie, především k navazování dalších obchodních smluv s jinými kapitalistickými státy, což potvrzovalo Krasinův záměr uvedený výše. Za rok byly podepsány skoro totožné smlouvy s Německem, Itálií, Švédskem, Norskem, Rakouskem a Československem.⁸⁶

2.3 Rozhodování o uznání na půdě mezinárodních konferencí v období 1921-1922. Role třetích stran v bilaterálních vztazích Británie a SSSR

V průběhu let 1921-1922 bylo britskou vládou učiněno několik pokusů o přenesení otázky uznání sovětského státu *de iure* na půdu mezinárodních konferencí. V rámci některých plánů poválečné ekonomické rekonstrukce bylo vypracováno několik možností ekonomické interakce mezi evropskými státy, ale jejich uskutečnění naráželo na neochotu Sovětů jednat bilaterálně, nebo na absenci diplomatického uznání SSSR jinými evropskými státy.⁸⁷ Z tohoto důvodu byla „ruská otázka“ přenesena na evropské konference, kde dle Velké Británie byla možnost vyřešení překážek k uznání, zejména carských dluhů, pravděpodobnější.

2.3.1 Janovská konference

Pro bilaterální vztahy Británie a Ruska v průběhu janovské konference jsou důležitá vyjednávání ohledně dvou hlavních bodů: otázka německých reparací a tzv. ruská otázka, spojená s uznáním platnosti ekonomických závazků a možným plným diplomatickým uznáním Sovětů.

⁸⁶ ULLMAN, James Ramsey, 1973. *cit.d.*, s. 453.

⁸⁷ První varianta obsahovala diskuzi na úrovni ministrů zahraničních věcí, druhá varianta předpokládala vytvoření konsorcia z podniků pro ekonomickou rekonstrukci zemí východní Evropy. První varianta byla sovětskou stranou odmítnuta s odůvodněním potřeby vyjednat tyto otázky na celoevropské konferenci. Druhá varianta se neuskutečnila kvůli nedostatku uznání sovětského státu jinými západními mocnostmi, což neumožňovalo větší příliv zahraničního kapitálu.

2.3.1.1 Otázka uznání SSSR *de iure*

Ruská otázka se vyvíjela primárně na kuloárních vyjednáváních mezi Čičerinem a Lloyd Georgem ohledně podmínek případné smlouvy. Bolševické stanovisko bylo přímo vázané na diplomatické uznání, neboť hlavním požadavkem uznání malé části dluhů ze sovětské strany na janovské konferenci bylo uznání RSFSR *de iure* a poskytnutí finančních půjček pro jejich včasné splacení.⁸⁸ Britský postoj vůči ruské otázce byl velice pragmatický, Lloyd George chápal, že Rusko i po občanské válce zůstává důležitým aktérem evropské politiky a že Británie může těžit ze spolupráce s bolševickou vládou. Dle Británie by se uznání Sovětů *de iure* mohlo uskutečnit jen v případě uznání všech předválečných dluhů, obnovení soukromého vlastnictví, provedení finanční a měnové reformy, zrušení agresivní propagandy a akcí vůči jiným politickým stranám.⁸⁹ S důrazem na výše popsaná stanoviska byly obě strany připraveny k ústupkům v zájmu rychlejšího podepsání smlouvy. Je zcela zřejmé, že bolševici nebyli ochotni provádět komplexní reformu státu, a proto v průběhu jednání často odkazovali na první bod⁹⁰ ze závěru spojenecké konference v Cannes. Z tohoto důvodu se podmínky možného uznání zúžily na uznání dluhů a restituci majetku.⁹¹

Sovětská strana, dle oficiálních dokumentů konference, byla ochotná přijmout všechny požadavky Dohody, včetně uznání dluhů s odkladem jejich splacení, kromě restituce bývalého majetku zahraničním podnikům s odůvodněním, že celková hodnota tohoto majetku pokrývá škody spojenců učiněné během vojenské intervence; taktéž sovětská strana požadovala „adekvátní finanční pomoc“ pro rychlejší obnovení ekonomiky za účelem splacení dluhových závazků.⁹² Ačkoliv tyto body byly pro britskou stranou poměrně přijatelné, nekonzistentní postup jiných států přivedl janovskou konferenci do patové situace. Výsledek janovských vyjednávání byl v neposlední řadě předurčen nejasným postojem jednotlivých evropských států, jež se rozdělily na dva tábory. První tábor reprezentovaly Francie a Belgie, jež tlačily na rychlejší splacení dluhů. Druhý tábor byl reprezentován Británií a Itálií, které byly ochotné dluhy zmenšit a odložit jejich splacení pro rychlejší ekonomickou integraci.⁹³

⁸⁸ WHITE, Stephen, 1979. *cit.d.*, s. 59.

⁸⁹ SALZMANN, Stephanie, 2003. *Great Britain, Germany and the Soviet Union: Rapallo and after, 1922 - 1934*. Woodbridge: The Boydell Press. ISBN 0861932609, s. 13.

⁹⁰ Právo státu regulovat svou ekonomickou politiku, formu vlády a systém vlastnictví

⁹¹ LENIN, V., 1970. *Polnoje sobranije sočinjenij. Tom 44. Ijuň 1921-mart 1922*. 5. Moskva: Politizdat, s. 371.

⁹² *Materialy Genuevskoj konferencii*, 1922. Moskva: Narkomindel, s.168-169.

⁹³ WHITE, Stephen, 1985, *cit.d.*, s. 206.

Za definitivní konec vyjednávání ohledně ruské otázky lze považovat rapallskou smlouvu mezi Německem a Ruskem. Po zveřejnění této smlouvy byla německá delegace z konference vyloučena, francouzská a belgická delegace z konference odešla. Po podepsání rapallské smlouvy se janovská konference zabývala sekundárními otázkami a téměř nikdo z předních evropských politiků se jednání nezúčastňoval.⁹⁴

2.3.1.2 Německá otázka

Změna německého reparačního plánu byla navržena Británií jakožto alternativa úzké spolupráce se Sověty. Ovšem otázka německých reparací nebyla zařazena do programu jednání, poněvadž pro Francii byla změna německého reparačního plánu ještě více nepřijatelná než snížení carských dluhů, ale implicitně hrála v neúspěchu janovské konference zásadní roli. V otázce uznání SSSR spočíval význam Rapalla v přerušení janovských vyjednávání, a tudíž i možného uznání *de iure* v první polovině roku 1922. Zde je zapotřebí zmínit, že před Janovem měli bolševici lepší pozici co se týče předpokládaných výsledků konference, neboť měli alternativní plán v podobě smlouvy s Německem. Neochota Francie a Belgie vyjít vstříc německému vedení ohledně reparací, přesněji řečeno neochota změnit reparační plán bez ohledu na nemožnost jeho včasného splacení výmarskou vládou a Poincaréovy hrozby unilaterální invaze v případě neplacení, vytvořilo předpoklad pro sblížení Němců a bolševiků. Potvrzuje to i ochota německých podniků, především Krupps, umístit výrobu na ruské území. Kulminací sblížení obou států byl návrh smlouvy o spolupráci, která bude později podepsána v Rapallu. Americký novinář Louis Fischer, jenž se specializoval na sovětskou politiku, ve své knize zmiňoval, že sovětská delegace byla ochotná podepsat návrh smlouvy ještě na cestě do Janova během přestupu v Berlíně.⁹⁵

2.3.1.3 Význam janovské konference

Je potřeba říci, že janovská konference měla dvojitý význam pro vývoj otázky uznání SSSR, jak relativně pozitivní, tak i negativní. Pozitivním momentem Janova byla pro Británii paradoxně rapallská smlouva, která byla britským ministerstvem zahraničních věcí považována za irelevantní pro tehdejší evropský řád, poněvadž Rusko i Německo bylo příliš slabé pro získání vlivných mocenských pozic na evropské politické scéně.⁹⁶ Ovšem svým

⁹⁴ TANIN, Michail, 1927. *Deset let vnějšej politiky SSSR: 1917-1927*. Moskva: Gosizdat, s. 109.

⁹⁵ FISCHER, Louis, 1930. *The Soviets in world affairs: a history of the relations between the Soviet Union and the rest of the world*. London: J. Cape, s. 332.

⁹⁶ SALZMANN, Stephanie, 2003. *cit.d.*, s. 31.

podepsáním vytvořila rapallská smlouva precedent, který měl pozitivní dopad na rychlý rozvoj vztahů mezi Ruskem a západními mocnostmi. Důkazem toho může být smlouva s Itálií v roce 1922, obchodní smlouva s Československem z června 1922 a prohloubení vztahů s Francií na podzim téhož roku.⁹⁷ Prohloubení vztahů s jinými evropskými státy v rámci diplomatického uznání SSSR potenciálně mohlo sloužit jak rychlejšímu řešení oboustranných problémů, překážejících uznání Sovětů, tak i zabránění inkonzistence mezi jednotlivými státy v případě nové konference.

Z hlediska Velké Británie to byl právě nekonzistentní postoj jiných západních mocností, který byl příčinou neúspěchu konference. Možný vstřícnější postoj západních států vůči bolševikům se jevil jako možnost pro posílení ekonomického partnerství s Ruskem a jinými evropskými zeměmi. Negativní dopad Janova byl především ve ztrátě podpory Lloyd George na domácí politické scéně, o čemž svědčí i dobový tisk. Jeho riskantní idea přenést rozhodovací procesy ohledně Ruska na celoevropskou půdu s možným diplomatickým uznáním neměla od začátku téměř žádnou podporu mezi členy kabinetu⁹⁸ a jeho pozice jakožto premiéra koaliční vlády začala být nejistá. Bez ohledu na to, že otázky janovské konference byly posunuty na konferenci haagskou, záměr Lloyd George získat velký iluzorní triumf podepsáním janovské dohody, a tím pádem zvýšit svou podporu před volbami na podzim roku 1922 pro obnovení mandátu a zároveň zajistit výhodné vztahy s bolševiky, selhal.⁹⁹

2.3.2 Haagská konference

Haagská konference byla dalším pokusem o řešení ruské otázky na konferenční půdě. Vzhledem k velkému politickému vlivu na rozhodovací procesy v průběhu janovské konference bylo rozhodnuto podobu konference haagské změnit. Delegace jednotlivých států byly složeny především z podnikatelů, kteří měli možnost vyjadřovat se *ad referendum* a byli spíše prostředníkem mezi konferenčními jednáními a vládami svých zemí. Taková podoba konference byla dána samotným cílem Británie, a to distancovat se od jakýchkoliv politických otázek. Účast zkušených podnikatelů v podobě expertů dávala manévrovací

⁹⁷ WHITE, Stephen, 1985, *cit.d.*, s. 200.

⁹⁸ Premiérův vstřícnější politický postoj vůči bolševikům narážel na odmítavé postoje jiných členů kabinetu, především Churchilla a Curzona. Na ministerské konferenci ohledně nadcházející konference v Janově oba vyslovili nesouhlas s možným uznáním Sovětů *de iure*. Na druhé straně, Curzon objasnil své záporné stanovisko tím, že Lloyd George ve svých plánech neměl spojence ze strany jiných států, čímž měl na mysli především Francii. Viz: WHITE, Stephen, 1979, *cit.d.*, s. 65.

⁹⁹ WHITE, Stephen, 1985, *cit.d.*, s. 200.

prostor pro řešení otázek ryze ekonomickým způsobem se snížením vlivu ideologických faktorů.¹⁰⁰

Pro výzkumné účely předkládané bakalářské práce je haagská konference důležitá z několika důvodů. Prvním důvodem jsou ekonomické otázky z Janova. Ačkoliv možnost uznání Sovětů *de iure* v průběhu haagské konference téměř nezaznívala, vyřešení finančních otázek by definitivně přispělo k rychlejšímu diplomatickému uznání SSSR, neboť kvůli absenci řešení ekonomických otázek Sověti nedostávali mezinárodní uznání. Druhým důvodem je Lloyd Georgova snaha o návrat na své pozice jak na evropské politické scéně, tak i mezi domácím elektorátem vzhledem k nadcházejícím volbám v listopadu 1922. Jelikož byl jedním z mála stoupenců uznání SSSR *de iure*, byla jeho role ve sbližování obou států na začátku 20. let bez pochyby klíčová.

Sovětský postoj byl od janovských jednání, kde částečné uznání dluhů bylo možné jen v případě poskytování kreditů, neměnný; vrácení bývalého majetku zahraničním podnikatelům bylo možné jen omezeně. V případě Velké Británie také nebyl učiněn žádný ústupek v rámci jednání, a proto byl výsledek konference předurčený. Neúspěch haagské konference byl pro Lloyd George rozhodujícím momentem. Jeho politický postoj vůči Rusku, který předpokládal dokonce i dřívější uznání *de iure*, postupně ztrácel podporu jak u voličů, tak i u členů koaliční vlády. Jedním z mála úspěchů haagské konference bylo sovětské uznání svého dluhu v hodnotě 56 milionů liber, což tvořilo třetinu celkové dlužné částky, ale mělo marginální vliv na otázku diplomatického uznání.¹⁰¹

2.4 Otázka diplomatického uznání v období 1922-1923

2.4.1 Vztah konzervativní vlády vůči SSSR

Změna vlády v Británii znamenala i změnu zahraničněpolitického kurzu, kde namísto důrazu na evropské dění s vyjednávacími procesy a posílení evropského a mezinárodního obchodu přišla tradiční britská zahraniční politika s imperiálními záměry a orientací na zájmy ve východním regionu. Návrat do tradiční neboli „imperální“ zahraniční politiky s velkým důrazem na celistvost britského impéria a s partikulárním důrazem na kolonie měl přímý dopad na podobu britsko-sovětských vztahů. Antiimperialistická rétorika,

¹⁰⁰ WHITE, Stephen, 1979. *cit.d.*, s. 59.

¹⁰¹ COATES, W.P. a Zelda K. COATES, 1943. *cit.d.*, s. 99.

zprostředkovávaná především skrze III. internacionálu, představovala pro Brity hrozbu především z hlediska nárůstu radikálních tendencí mezi domorodým obyvatelstvem kolonií a států, které spadaly do sféry britských zájmů.¹⁰² V souvislosti s konzervativní politikou vůči Sovětům je nutné hovořit ne o pokračování vyjednávání ohledně diplomatického uznání, ba naopak o zhoršení vztahů, poněvadž do rozhodovacího procesu vstupují nejen ekonomické otázky, ale i otázky ideologické.¹⁰³

Prvním ohniskem konfrontace byla lausannská konference v letech 1922-1923. Turecko bylo pro sovětskou stranu zajímavé především z hlediska expanze své ideologie po pádu Osmanské říše. Potvrzovala to i smlouva mezi oběma státy z roku 1921, která pro tureckou stranu obsahovala značné teritoriální ústupky. Antagonismus vůči bolševickému Rusku se projevil ihned na začátku, neboť navzdory názorům Francie a Itálie nebyly Sověty na konferenci pozvány.¹⁰⁴ Kvůli tomu, že lausannská smlouva byla založená především na britských stanoviscích, nebyla ratifikována Sověty, což lze považovat za relativní začátek zhoršení bilaterálních vztahů namísto postupného sblížení. Charakteristickým rysem konzervativní zahraniční politiky vůči SSSR bylo odkazování na obchodní smlouvu z roku 1921, kde se sovětská strana vzdávala propagandy vůči britskému impériu, především na Východě, což dle tehdejšího ministra zahraničí Curzona v průběhu dvou let bylo očividně porušováno.

Nejvíce se otázka propagandy vztahovala na oblast Indie, Afghánistánu a Persie. Sovětské pokusy o založení komunistických stran v uvedených státech se pojí s 3. kongresem Kominterny, kde bylo vysloveno stanovisko o rychlejší založení komunistických stran na úkor rozvoje národně-demokratických emancipačních hnutí. Ovšem síla místních komunistických složek a jejich politické angažmá zůstávaly na poměrně nízké úrovni.¹⁰⁵ Nelze říct, že by britské obavy ohledně přítomnosti Sovětů v tomto regionu byly bezdůvodné, neboť po ztroskotání ideje revoluce v Evropě byla změna orientace z evropských států na státy východní poměrně zjevná. Ovšem význam sovětské pomoci, která čelila nejen domácím a zahraničním kapitalistům, ale i kulturně-náboženským

¹⁰² WHITE, Stephen, 1979. *cit.d.*, s. 81.

¹⁰³ Otázka komunistické propagandy, ačkoliv byla obsažena ve smlouvě z roku 1921, nebyla tak zdůrazněna v období Lloyd George.

¹⁰⁴ Sovětské straně bylo nakonec dovoleno se zúčastnit jednání, která se týkala pouze otázky využívání Úžin a jejich režimu. COATES, W.P. a ZELDA K. COATES, 1943. *cit.d.*, s. 100.

¹⁰⁵ V Persii počet komunistů nedosahoval počtu tří tisíc a neustále klesal, existence komunistických stran v Indii a Afghánistánu nebyla zmíněna vůbec. Viz *Ežegodnik Kominterny*, 1923. Moskva: Izd. Kommunističeskogo Internacionala, s. 54-55.

překážkám, byl z hlediska snížení britského vlivu či dokonce provedení revoluce nepatrný. V otázce uznání SSSR byly výše avizované problematické body, týkající se otázky propagandy, důležité v souvislosti s Curzonovou nótou, která explicitně odkazovala na sovětskou propagandu v Indii a byla kulminací konzervativního postoje vůči otázce uznání SSSR.

2.4.2 Curzonovo ultimátum

Curzonovo ultimátum neboli Curzonova nota je dokument z 8. května roku 1923, jenž vyjadřoval stanoviska konzervativní vlády ohledně politiky Sovětského svazu, přičemž dokument obsahoval nejen zahraničněpolitické otázky, ale i otázky plnění práv a svobod domácího obyvatelstva SSSR, např. otázku perzekuce věřících a duchovenstva. Pro konzervativní vládu, resp. pro Curzona, jenž byl spolu s Churchillem zařazován k největším odpůrcům sblížení s bolševickým Ruskem, bylo využití možnosti vystavení ultimáta zahrnujícího všechny pro britskou stranu problematické otázky, zejména otázku propagandy, principiální.¹⁰⁶ Pro otázku diplomatického uznání jsou důležitá jednání předcházející ultimátu v rámci ministerstva zahraničních věcí, kde byla dokonce projednána možnost přerušování diplomatických styků. V rámci těchto jednání požadoval ministr zahraničí Curzon stažení britských představitelů z Moskvy, nebo alespoň stažení sovětských představitelů z Londýna.¹⁰⁷ Tato epizoda, která pak bude součástí ultimáta, svědčí o záměrech Curzona ohledně využití nestability v britsko-ruských vztazích.

Obsahově ultimátum představovalo seznam případů porušujících obchodní smlouvu z roku 1921 a dávalo sovětskému vedení desetidenní lhůtu k vyjádření.¹⁰⁸ Taktéž ultimátum obsahovalo záměr britské strany od smlouvy odstoupit v souladu s článkem 12 a stáhnout britskou obchodní misi z Moskvy a sovětskou z Londýna.¹⁰⁹ Z tohoto důvodu bylo sovětskou stranou veškeré úsilí kladeno na možné zabránění diplomatické roztržky. Proto téměř všechny požadavky byly Sověty akceptovány. Přijetí britských požadavků bylo nutné z hlediska zachránění svých pozic na evropské politické scéně, neboť přerušování vztahů s tehdejším nejmocnějším evropským státem by výrazně zkomplikovalo jednání ohledně plného uznání sovětského státu *de iure*. Je nutné také zmínit, že možné přerušování

¹⁰⁶ BENNET, G.H., 1994. *cit.d.*, s. 73.

¹⁰⁷ WHITE, Stephen, 1979. *cit.d.*, s. 157-158.

¹⁰⁸ *Dokumenty vnější politiky SSSR. Tom 6. 20 nojabrja 1922 g. - 31 dekabrja 1923 g.*, 1962. Moskva: Gospolitizdat, s. 288-302.

¹⁰⁹ *Ibid.*, s. 288-302.

diplomatických styků nebo odstoupení od obchodní smlouvy vyvolalo obavy u poslanců a představitelů ekonomické sféry.¹¹⁰ Stejnou pozici zastával i nový premiér Stanley Baldwin, jehož ekonomická pozice byla více nakloněná k obchodníkům, kteří nechtěli ztratit ruský trh a považovali koloniální trhy za nepostačující pro ekonomiku britského impéria.¹¹¹

2.5 Uznání SSSR *de iure* labouristickou vládou v roce 1924

2.5.1 Kořeny sblížení labouristů s bolševickou stranou

Labouristickou stranu jako celek nelze označit za ideologicky spřízněnou s VKS(b) nebo alespoň s nimi sympatizující, poněvadž otevřeně kritizovala kroky bolševické vlády. Jejich částečná podpora spočívala především ve zdržování se a kritizování akcí jiných politických aktérů zejména v letech 1918-1920.¹¹² Podporu labouristů lze rozdělit do dvou dimenzí, a to do dimenze oficiální, tj. přímé vyslovení nesouhlasu představitelů labouristické strany s tehdejší politikou vůči Rusku na půdě parlamentu nebo skrze tisk, a do dimenze neoficiální, skrze různá hnutí. Tyto dvě dimenze jsou neoddělitelné, neboť ve většině případů byl nesouhlas s tím či oním vládním krokem spouštěčem větších aktivit nevládních hnutí sympatizujících s bolševiky. Obě dimenze labouristických aktivit byly nejvíce patrné v období 1919-1920.

Oficiální dimenze byla představována negativními reakcemi na vměšování Británie do vnitřních záležitostí Ruska, tj. participace v intervenci, a aktivním britským angažmá v rusko-polské válce. Tento antagonismus měl i přímý dopad na britsko-ruské vztahy z hlediska šíření mínění jak mezi veřejností, tak i mezi vládními členy. Řižský mír, podepsaný bolševiky s Polskem, byl výsledkem britských tlaků na polskou stranu, kde právě labouristické mínění ohledně války s Polskem, resp. její rychlejší ukončení, bylo jedním z hlavních důvodů pro rychlejší ukončení válečného konfliktu.¹¹³

Neoficiální dimenze byla představována různými hnutími, ze kterých nejznámějším bylo hnutí *Hands off Russia*. Hnutí nebylo založené jako explicitně labouristické, nýbrž

¹¹⁰ WHITE, Stephen, 1979. *cit.d.*, s. 165.

¹¹¹ *Godovoj otčet za 1923 god k II Sjezdu Sovětov*, 1923. Moskva: Narkomindel, s. 38.

¹¹² WORLEY, Matthew, 2005. *Labour Inside the Gate: A History of the Labour Party between the Wars*. London: I.B. Tauris Publishers. ISBN 185043798X, s. 67.

¹¹³ MACFARLANE, L. J., 1967. HANDS OFF RUSSIA: British Labour and the Russo-Polish War, 1920. *Past & Present*. **38**(1), 126–152.

spojovalo celou britskou levici jakožto opozici k tehdejší pravicové politice. Významnost hnutí pro vztahy mezi VKS(b) a britskými labouristy spočívá především v jeho úspěšném přechodu k oficiální organizaci v roce 1924, kdy se mnozí představitelé výboru stali členy britsko-ruského parlamentního výboru a reprezentovali skupinu labouristických poslanců a členů odborů, jež byla zainteresována ve spolupráci s Ruskem.¹¹⁴

2.5.2 Uznání SSSR *de iure* MacDonalldovou vládou v roce 1924

Vláda Ramseyho MacDonalda měla v porovnání se svými předchůdci obrácený pohled na podobu britsko-sovětských vztahů. Na rozdíl od svých předchůdců MacDonald nepovažoval sovětskou ideologii za hrozbu britské domácí politiky. Labouristický premiér například zrušil měsíční reporty ohledně revolučních skupin a jejich aktivit v Británii.¹¹⁵ Ačkoliv domácí politika pro labouristy obecně a konkrétně pro MacDonalda byla nejvyšší prioritou, premiérovo stanovisko ohledně budoucí podoby britsko-ruských vztahů bylo představeno 10 dní poté, co získal funkci premiéra, a to plným uznáním SSSR *de iure*.¹¹⁶

Názna tohoto kroku sahají do manifestu labouristické strany před volbami na podzim roku 1923, jenž obsahoval pasáže o obnovení svobodných a diplomatických vztahů mezi Velkou Británií a Ruskem.¹¹⁷ Navzdory tomu, že někteří představitelé vlády a parlamentu předpokládali odložení uznání sovětského státu a požadovali vstup Ruska do Společnosti národů, MacDonald považoval otázku uznání za bezpodmínečnou a již vyřešenou. Rychlejšímu uznání Sovětů napomáhala i koheze v postojích vůči Rusku mezi labouristickou a liberální stranou, kde druhá jmenovaná také vyslovovala zájem o zavedení plnohodnotných vztahů s Ruskem.¹¹⁸ Kořeny soudružnosti v zahraničněpolitické vizi obou stran lze najít v počáteční fázi formování labouristické strany, kdy tato hrála roli mladšího partnera liberálů a shodovala se s ní téměř ve všech otázkách kromě otázky odborů.¹¹⁹

Ovšem uznání *de iure* znamenalo i potřebu vyřešení předchozích otázek, proto oficiální nota sovětské vládě o uznání SSSR Británií zdůrazňovala potřebu řešení několika

¹¹⁴ UDY, Giles, 2017. *Labour and the Gulag: Russia and the seduction of the British left*. London: Biteback Publishing, 2017. ISBN 1785902040, s. 33.

¹¹⁵ *Ibid.*, s. 100.

¹¹⁶ *Ibid.*, s. 101.

¹¹⁷ 1923 Labour Party General Election Manifesto, 2001. *Archive of Labour Party Manifestos* [online]. [cit. 2020-03-31]. Dostupné z: <http://www.labour-party.org.uk/manifestos/1923/1923-labour-manifesto.shtml>

¹¹⁸ 1923 Liberal Party General Election Manifesto, 2001. *Liberal / SDP / Libdem Manifestos* [online]. [cit. 2020-03-31]. Dostupné z: <http://www.libdemmanifesto.com/1923/1923-liberal-manifesto.shtml>

¹¹⁹ WHITE, Stephen, 1979. *cit.d.*, s. 209.

problémů, např. prodloužení platnosti smluv nebo otázku propagandy. Průběh vyjednávání, jež trvala necelé čtyři měsíce, byl v mnoha ohledech shodný s janovskou konferencí, kde vliv různých zájmových stran jednacího procesu, v případě labouristů to byli především bývalí vlastníci znárodněných podniků a různí věřitelé, přivedl konferenci do patové situace. Přispívaly tomu i postoje sovětských delegátů, jejichž pozice ohledně takových otázek, jako uznání dluhů nebo otázka propagandy, také byla neměnná.¹²⁰ Ačkoliv labouristé dosáhli poměrně velkých úspěchů ve vyjednávání, pozdější ratifikace smlouvy se neuskutečnila. Debata ohledně ratifikace smlouvy a Campballova případu, jenž byl členem komunistické strany a vyzýval vojáky k ozbrojenému převratu, vedly k rozpuštění dolní komory a vyhlášení nových voleb 29. října 1924.¹²¹ Čtyři dny před volbami byl zveřejněn tzv. Zinověvův dopis, který také apeloval na britské komunisty a vyzýval je k revolučnímu povstání. Kombinace těchto dvou kauz snížila podporu labouristické strany a po říjnových volbách byla vláda znovu složená ze členů konzervativní strany, kteří na vlně antisovětské rétoriky odmítli jednání ohledně ratifikace smlouvy ze srpna.

2.5.3 Příčiny uznání SSSR *de iure* MacDonalddovou vládou

V sovětské historické literatuře týkající se britsko-sovětských vztahů je MacDonalldův krok vysvětlován vlivem mas britského proletariátu, které svým nátlakem způsobily rychlejší uznání SSSR labouristy jakožto ideologicky spřízněnou stranou.¹²² Ovšem kvůli výše popsaným důvodům labouristy za ideologicky spřízněnou stranu označit nelze. Ideologická spřízněnost VKS(b) a britské labouristické strany naráží také na odlišné chování těchto stran, jejich dlouhodobé záměry a způsoby dosažení stanovených cílů.

Absenci ideologického prvku odmítal i MacDonald samotný ve své knize *The Foreign Policy of the Labour Party* z roku 1923, kde se celá kapitola týkala pozice labouristů vůči sovětskému státu. MacDonald zdůrazňoval, že politika VKS(b) není politikou labouristické strany a že oni (labouristická strana) fundamentálně nesouhlasí s bolševickými metodami, ale preferují diplomatické uznání Moskvy.¹²³ Jako hlavní důvod MacDonald uváděl větší ekonomickou spolupráci a poskytování různých garancí Sovětům, avšak navazování oficiálních diplomatických styků bylo pouhým prostředkem komunikace, ne

¹²⁰ CARR, E., 1958. *History of Soviet Russia: Socialism in One Country, 1924-26*: Vol. 3, s. 24.

¹²¹ UDY, Giles, 2017. *cit.d.*, s. 102.

¹²² TAJGIN, I., 1926. *Anglija i SSSR*. Leningrad: Priboj, s. 28.

¹²³ MACDONALD, Ramsay J., 1923. *The Foreign Policy Of The Labour Party*. London: Cecil Palmer, s. 43.

partnerství.¹²⁴ Dalším důvodem byla pro MacDonalda hrozba většího spojení Ruska a Německa s následnou revizí smluv.¹²⁵ MacDonaldova práce ukazuje skutečnost, že element ideologické spřízněnosti v procesu uznání SSSR *de iure* téměř nebyl patrný.

Uznání SSSR Velkou Británií v roce 1924 lze interpretovat jako plánovaný politický krok, který by v případě úspěchu pomohl získat větší podporu voličů a představitelů finančních kruhů. Z tohoto hlediska bylo navazování oficiálních diplomatických styků přijatelnou cenou za zmírnění domácí ekonomické situace. Pro labouristy, kteří většinou byli financováni odbory a zároveň jimi byli voleni, byla možnost navýšení obchodu přitažlivá z hlediska zachování peněz odborů a elektorátu. V tomto ohledu je možné uvést dva předpoklady, a to objem vzájemného obchodu a nezaměstnanost. Role nezaměstnanosti byla patrná ještě v průběhu podepsání obchodní smlouvy v roce 1921. Objem vzájemného obchodu v roce 1923 ukázal obrovský pokles oproti číslům z předchozích dvou let, a proto jejich možné navýšení vyžadovalo právní rámec vztahů, tudíž i navazování oficiálních bilaterálních vztahů, což bylo MacDonaldem uděláno ihned po získání premiérského křesla.¹²⁶

3 Bilaterální vztahy mezi SSSR a USA v období 1917-1933

3.1 Politika USA vůči bolševikům v období 1917-1920

Formování bilaterálních vztahů mezi bolševickým, poté sovětským, Ruskem a Spojenými státy musí být zkoumáno v kontextu dvou souběžných podmínek. První podmínkou je přítomnost antibolševické rétoriky v souvislosti s revolucí a občanskou válkou v Rusku, kde vítězství bolševické strany představovalo relativní hrozbu pro spojenecké strany z hlediska uskutečnění revoluce na domácím území nebo na území jiných, z hlediska tehdejší geopolitiky důležitých států, především Německa. Druhou podmínkou je charakter americké zahraniční politiky v uvedeném období, kde poválečná zahraniční politika Woodrowa Wilsona vůči evropským státům vycházela z jeho 14 bodů.

¹²⁴ MACDONALD, Ramsay J., 1923. *The Foreign Policy Of The Labour Party*. London: Cecil Palmer, s. 46-47.

¹²⁵ *Ibid.*, s. 43.

¹²⁶ Objem vzájemného obchodu v roce 1921 činil pro Velkou Británii 2 694 674 liber v importu z Ruska a 2 181 007 liber v exportu, v roce 1922 se import z Ruska zvýšil více než o 300% a činil 8 102 829 liber, export se téměř zdvojnásobil a činil 3 640 624 liber. Viz: WHITE, Stephen, 1979. *cit.d.*, s. 179-180.

3.1.1 Vztah Woodrowa Wilsona k bolševickému převratu. Americká participace v intervenci

3.1.1.1 Vztah Woodrowa Wilsona k bolševickému převratu

Kontext politiky Woodrowa Wilsona vůči bolševickému Rusku je nutné chápat ve vztahu ke kolapsu carského režimu v Rusku. Ve svém projevu v Kongresu 2. dubna 1917 Wilson kladně zhodnotil zhroucení carismu, jež považoval za krok k ustavení liberalismu, kde koncepce liberálního Ruska čelila německému imperialismu na straně jedné a levicovému bolševismu na straně druhé.¹²⁷ Zvýšený zájem amerického prezidenta o budoucí politickou podobu Ruska se projevil i v jeho 14 bodech, kde se 6. bod přímo vztahoval na poválečné uspořádání Ruska v souladu s principem sebeurčení národů.¹²⁸

V rámci diskurzu vzniku principu sebeurčení národů a jeho případné souvislosti s bolševickým převratem lze také najít akademické práce, které zdůrazňují přímou korelaci s bolševickým vítězstvím a popularizaci principu sebeurčení národů, jenž se předtím vyskytoval převážně v socialistických kruzích.¹²⁹ Ovšem princip sebeurčení, jakožto nedílná součást Wilsonovy poválečné politiky, je produktem jeho ideje samosprávy národů, kde lid má právo vybírat formu vládnutí dle svého uvážení. Wilson narozdíl od Lloyd George nepovažoval porážku bolševiků za podmínku obnovení spolupráce a dokonce nepřímo nabízel pomoc tehdejšímu bolševickému vedení v souladu s jeho 6. bodem, čehož si všiml i Lenin.¹³⁰

Důsledkem daného politického nesouladu spojeneckých států byla tzv. politická diferenciací ve vztazích s kapitalistickými mocnostmi, kde USA byly upřednostňovány v

¹²⁷ LEVIN, Norman Gordon, 1968. *Woodrow Wilson and world politics: America's response to war and revolution*. New York: Oxford University Press. ISBN 0195008030, s. 43.

¹²⁸ Evakuace vojsk z celého ruského území a takové urovnání všech otázek ovlivňujících Rusko, jež zajistí nejlepší a nejsvobodnější spolupráci jiných národů světa v rámci získání pro ni neomezené a neohrabané příležitosti k nezávislému určení vlastního politického vývoje a národní politiky a ujistit ji o upřímném přivítání do společnosti svobodných národů s vybranou formou vlády; kromě přivítání, také i pomoc všeho druhu, kterou může potřebovat a kterou si sama může přát. Zacházení k Rusku sestevskými národy v následujících měsících bude zkouškou ohněm jejich dobré vůle, pochopení jejich potřeb odlišných od jejich vlastních zájmů a jejich inteligentní a nesobecké sympatie.; 8 January, 1918: President Woodrow Wilson's Fourteen Points, *Lillian Goldman Law Library* [online]. New Haven, CT [cit. 2020-04-12]. Dostupné z: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/wilson14.asp

¹²⁹ POMERANCE, Michla, 1976. The United States and Self-Determination: Perspectives on the Wilsonian Conception. *The American Journal of International Law*. 70(1), pp. 1-27. DOI: 10.2307/2200560. ISSN 00029300.

¹³⁰ UNTERBERGER, Betty Miller, 1987. Woodrow Wilson and the Bolsheviks: The "Acid Test" of Soviet-American Relations. *Diplomatic History*. Oxford University Press, 11(2), pp. 71-90.

rámci zahraničněpolitického kurzu, obzvlášť v ekonomických otázkách.¹³¹ Potvrzením tomu může být i postoj Lva Trockého před podepsáním brestlitevského míru. Pro Trockého byly Spojené státy vždy největším potenciálním spojencem, a proto těsně před uzavřením brestlitevského míru žádal od Spojených států pomoc proti Německu, čímž chtěl v neposlední řadě předejít plné participaci USA v intervenci.¹³² Americká reakce na podepsání brestlitevského míru se výrazně lišila od britské nebo francouzské. Potvrzením toho může být zpráva z 12. března 1918 zdůrazňující, že se Dohoda musí i nadále chovat vůči Rusům jako přátelům a spojencům proti Německu.¹³³

Vliv ratifikace brestlitevské smlouvy byl pro budoucí rámec rusko-amerických vztahů zásadní ve dvou rovinách. První rovina je politická, kde přijetí německých požadavků bolševiky výrazně komplikovalo budoucí jednání ohledně mírové smlouvy Dohody s Ústředními mocnostmi. Druhá rovina, jejíž role nemůže být pro zkoumání americké zahraniční politiky vůči Rusku ponechána stranou, je veřejná. Role veřejného mínění ohledně vztahů s bolševiky, potažmo posílení nebo oslabení antibolševické rétoriky ve společnosti, byla jedním z faktorů formování bilaterálních vztahů. Woodrow Wilson, v návaznosti na koncepci Jeremyho Benthama, považoval veřejné mínění za nejvyšší soud svých nejdůležitějších projektů.¹³⁴

3.1.1.2 Americká participace v intervenci

Ve srovnání s jinými státy Dohody, jež se zúčastnily intervence, nepreferovaly Spojené státy přímou vojenskou participaci do června 1918. Americké váhání ohledně intervence je možné spojit s jejich antagonismem vůči Japonsku v Pacifiku, kde japonské záměry ohledně pevninské Asie byly považovány za podezřelé.¹³⁵ Za důvody, které ovlivnily Wilsonovo rozhodnutí, lze zařadit především nátlak ze strany Británie a Francie a přítomnost japonských vojsk na Sibiři.¹³⁶ Mezi další důvody lze také zařadit znárodňovací a

¹³¹ MCFADDEN, David W., 1993. *Alternative Paths: Soviets and Americans, 1917-1920*. New York: Oxford University Press. ISBN 978-0195071870, s. 26.

¹³² *Ibid.*, s. 21-22.

¹³³ *Papers relating to the foreign relations of the United States, 1918. Russia: Vol. 1*, 1931. Washington: Government Printing Office, s. 397.

¹³⁴ HOLSTI, Ole R., 2004. *Public Opinion and American Foreign Policy*. Revisited Edition. University of Michigan: University of Michigan Press. ISBN 0472030116, s. 3, 10.

¹³⁵ UNTERBERGER, Betty Miller, 1987. Woodrow Wilson and the Bolsheviks: The "Acid Test" of Soviet-American Relations. *Diplomatic History*. Oxford University Press, 11(2), pp. 71-90.

¹³⁶ KENNAN, George Frost, 1977. The United States and the Soviet Union. In: BUNDY, William P. *Two Hundred Years of American Foreign Policy*. New York: New York University Press, s. 145-147.

konfiskační dekrety bolševické vlády, které přímo ovlivňovaly americké podniky, otázku splacení dluhů a potřebu souladu americké zahraniční politiky s politikami jiných států v rámci projektu Společnosti národů.

Participace v intervenci se Wilsonovi čím dál více jevila jako kontraproduktivní, zejména po ztracení svého protiněmeckého *raison d'être*. V rámci otázky uznání Wilson preferoval distancování se od vnitřních záležitostí Ruska a otevřeně nepodporoval žádnou ze stran válečného konfliktu. Ovšem jeho idea liberální vlády v Rusku se několikrát vztahovala na uznání Kolčakovy vlády za *de facto* vládu.¹³⁷ Nelze vynechat ani pokusy sovětské strany o zlepšení vztahů s USA během spojenecké intervence, primárně pomoci navazování ekonomických styků, které předpokládaly velké zakázky od amerických podniků na obnovu ruské ekonomiky. Postup Američanů vůči bolševikům zůstával konzistentní a USA odmítaly uznat bolševickou vládu i v rámci ekonomické spolupráce.¹³⁸

Americká participace v intervenci zformovala výchozí rámec vztahů mezi bolševickým Ruskem a USA. Na jedné straně byla Wilsonova politika vůči Rusku v souladu s jeho 6. bodem, kde americké vedení se snažilo maximálně distancovat od občanské války v Rusku v rámci koaliční politiky.¹³⁹ Na druhé straně právě Wilsonův odmítavý postoj vůči Sovětům, jenž nepředpokládal *modus operandi* v podobě neformálních vztahů, byl základem americké politiky vůči bolševikům v průběhu celých 20. let 20. století. Přispívalo tomu i veřejné mínění, kde vytvoření antibolševického narativu na domácím území, souvisejícího s dalšími problematickými společenskými tématy jako např. antisemitismus, produkovalo větší antagonismus jak vůči bolševismu, tak i sovětskému státu samotnému.¹⁴⁰

3.1.2 Pařížská mírová konference, Bullittova mise a konference na Prinkipu

V rámci Pařížské mírové konference, jež byla bez pochyby jednou z klíčových událostí meziválečného období, se projevil ambivalentní charakter Wilsonovy politiky vůči bolševickému vedení. Na jedné straně byl Wilson tvůrcem tzv. politiky neuznání a otevřeně neuznával bolševickou vládu jak *de facto*, tak i *de iure*. Na straně druhé byl Wilson

¹³⁷ *Papers relating to the foreign relations of the United States, 1919. Russia, 1937.* Washington: Government Printing Office, s. 444.

¹³⁸ BROWDER, Robert Paul, 1953., *cit.d.*, s. 13-14.

¹³⁹ UNTERBERGER, Betty Miller, 1987. Woodrow Wilson and the Bolsheviks: The "Acid Test" of Soviet-American Relations. *Diplomatic History*. Oxford University Press, 11(2), pp. 71-90.

¹⁴⁰ FILENE, Peter G, 1967. *Americans and the Soviet experiment, 1917-1933.* Cambridge: Harvard University Press. ISBN 978-0674031005, s. 46-47.

iniciátorem některých unilaterálních pokusů o částečné sblížení s bolševickou vládou nebo ukončení občanské války. V rámci této studie jsou nejpodstatnější Bullittova mise a pokus o svolání konference na Prinkipu.

3.1.2.1 Konference na Prinkipu

Konference na Prinkipu ve své podstatě představovala Wilsonem upravený Lloyd Georgův návrh o nutnosti jednání mezi jednotlivými frakcemi ruské občanské války v rámci Pařížské mírové konference. Pozvánka na Prinkipo nebyla adresována explicitně jen bolševikům a bílým, nýbrž i jiným účastníkům válečného konfliktu na ruském území. Historik McFadden to například spojuje s tím, že přímá pozvánka by mohla znamenat uznání bolševiků.¹⁴¹ Výsledek Prinkipa měl napomoci ruskému lidu a zároveň ukončit intervence využívané bolševiky ve prospěch šíření jejich ideologie.¹⁴² Je zapotřebí také říct, že v rámci tzv. politické diferenciacie zahraniční politiky bolševiků vůči Dohodě byla konference na Prinkipu popisována jako rozdíl v agresivní politice Francie a umírněné americké zahraničněpolitické linii.

Návrh na svolání konference narazil na několik problémů, které předcházely jejímu uskutečnění. Prvním problémem byla neochota bílých jednat s rudým vedením. Druhým problémem byly rozpory uvnitř bolševického vedení, primárně mezi Čičerinem a Zinověvem, kde bylo nejasné, jaké požadavky Dohody týkající se teritoriálních ústupků a splacení dluhů by mohly být akceptované.¹⁴³ Třetím problematickým bodem byla neochota jak amerického, tak i britského vedení dotlačit bílé vedení k dialogu, neboť se konference z politického hlediska začala jevit pro obě strany jako nevhodná.¹⁴⁴ V tehdejšímu tisku byla konference po zveřejnění zprávy o jejím případném svolání označována za velký krok ve vztazích s Ruskem a byl tam označován zájem bolševiků o spolupráci v plnění požadavků, nicméně již po dvou týdnech byl Wilsonův pokus o vyjednávání považován za fiasko.¹⁴⁵

3.1.2.2 Bullittova mise do RSFSR

Bullittova mise patří k dalším pokusům USA o interakci s bolševickým vedením,

¹⁴¹ FILENE, Peter G, 1967. *cit.d.*, s. 201.

¹⁴² MACMILLAN, Margaret, 2002. *Paris 1919: Six Months That Changed the World*. New York: Random House. ISBN 0375508260, s. 74.

¹⁴³ *Ibid.*, s. 203-204.

¹⁴⁴ *Ibid.*, s. 76.

¹⁴⁵ *Conciliation for Russia*. The New Republic: Journal of Opinion. **XVII** (221), 355-358.

kde se probírala možnost o uznání bolševiků *de facto*. Z iniciativy Bullitta samotného se charakter mise změnil v ryze politický a její nový záměr byl s bolševiky probrat otázky důležité pro spojence.¹⁴⁶ Bullittova intence jednat s Leninem mohla být podpořena i přijetím pozvánky na Prinkipo bolševiky, což ukazovalo jejich alespoň formální zájem jednat s Dohodou. Mimo jiné, možnost podepsání mírové smlouvy se západními státy představovala pro Lenina naději na rychlejší upevnění bolševických pozic.

Hlavními body v programu jednání byla pro Dohodu akceptace sovětskou vládou všech existujících vládních frakcí za *de facto* vládu na jimi kontrolovaném území, okamžité zastavení palby a demobilizace rudé armády jakožto podmínka stažení vojsk.¹⁴⁷ Konečné stanovisko bolševiků předpokládalo akceptaci všech požadavků západních států, včetně akceptace dluhů. Sovětský návrh ale počítal s neposkytováním pomoci jiným antibolševickým frakcím a částečným pozastavením palby, což nebylo v souladu s americkou a britskou politikou vůči Rusku.¹⁴⁸ Neúspěch Bullittovy mise byl dán odmítnutím Sověty přerušit vojenské akce, bílou ofenzivou v dubnu 1919, kritikou ze strany konzervativního britského tisku a neochotou jak Wilsona, tak i Lloyd George v souvislosti s předchozími okolnostmi jednat dále.

3.1.3 Ekonomická kooperace

Americko-ruské vztahy se v období po Pařížské mírové konferenci charakterizovaly protikladným vztahem, poněvadž se bolševický establishment aktivně angažoval v navazování ekonomické kooperace, ale americká vláda čelila výraznému posílení antibolševické rétoriky ve společnosti a ve vládních kruzích, což neslo název *The Great Red Scare*. Strach z rudých nebyl spojován jenom s bolševickou ideologií, největšího rozmachu však dosáhl v souvislosti s občanskou válkou v Rusku a tvrzeními o světové proletářské revoluci. V rámci této studie bilaterálních vztahů je důležitost daného fenoménu daná tím, že zformoval ideologickou averzi americké společnosti vůči bolševické ideologii.

Ekonomická spolupráce se bolševikům jevila jako potenciální možnost politické interakce skrze přetvoření ekonomického rámce vztahů v rámec politický. Hlavní aktivitou bolševické vlády v Americe byla Martensova mise, jež měla zaručit vzájemnou

¹⁴⁶ WALT, Stephen, 1996. *cit.d.*, s. 161.

¹⁴⁷ MCFADDEN, David W., 1993. *cit.d.*, s. 225.

¹⁴⁸ THOMPSON, John M., 1967. *Russia, Bolshevism, and the Versailles peace*. Princeton: Princeton University Press, s. 171-172.

ekonomickou aktivitu mezi oběma státy. Martensovi se podařilo podepsat smlouvy v hodnotě 30 milionů dolarů a založit americkou komerční asociaci pro propagaci obchodu s Ruskem, složenou z představitelů malých podniků.¹⁴⁹ Bolševické iniciativy narazily na restriktivní opatření americké vlády a velkou kritiku ze strany tisku, kde některá periodika otevřeně prohlašovala Martense za Lenina agenta.¹⁵⁰

Období 1917-1920 zformovalo výchozí rámec americké politiky vůči otázce uznání SSSR. Na jedné straně strach z rudých posílil pozici tehdejší oficiální politiky USA vůči bolševikům, jejímž tvůrcem byl Woodrow Wilson, a poté bude převzata i jeho republikánskými nástupci. Kulminací Wilsonovy politiky byla Colbyho nota z 10. srpna 1920, ve které byly zdůrazněny všechny aspekty, jež překážely uznání bolševiků.¹⁵¹ Na straně druhé se bolševické diplomacii podařilo navázat kontakty s americkými podniky, které se po uvolnění obchodní blokády Spojenými státy a zavedení politiky NEPu v Rusku budou aktivně podílet na rozvoji obchodu mezi oběma státy.¹⁵² Tento protiklad mezi vládní unilaterální politikou vůči bolševikům, kde prostor pro bilaterální jednání téměř neexistoval v důsledku americké ideologické pozice ve vztazích k Rusku, a zvyšující se aktivitou amerických ekonomických subjektů bude americkou zahraniční politikou vůči bolševikům doprovázet po celá 20. léta.

3.2 Republikánská politika vůči bolševikům 1921-1929

3.2.1 Bolševici a republikáni

Selhání Leninovy politiky politické diferenciaci, která nenašla odezvu u Woodrowa Wilsona, bylo přímým důvodem pro přípravu strategie pro novou republikánskou vládu. Hlavním důvodem pro pokus o sblížení bolševiků s novou administrativou je charakter politiky republikánské strany, kde byl partikulární důraz kladen na ekonomické otázky a obranu zájmů podnikatelů různého druhu. Vzhledem k neúspěšnému pokusu Martense o navazování obchodních styků, kde se ale projevil zájem amerických podniků o spolupráci v

¹⁴⁹ GIFFIN, Frederick C., 1998. The Martens Mission. *International Social Science Review*. 73(3/4), pp. 91-102.

¹⁵⁰ *World-Wide Revolt Aim of Soviets, says Agent*, 1919. New York Tribune. LXXIV(26665), 4-5.

¹⁵¹ MCFADDEN, David W., 1995. After the Colby Note: The Wilson Administration and the Bolsheviks, 1920-21. *Presidential Studies Quarterly*. 25(4), pp. 741-750.

¹⁵² MCFADDEN, David W., 1993. *cit.d.*, s. 293.

podobě zaručení kontraktů, tato pozice, jež upřednostňuje ekonomické zájmy nad ideologickou antipatií obou stran, se může jevit jako zcela perspektivní pro obě strany.¹⁵³

Pro bolševickou vládu představovala republikánská strana dle dobových textů politickou entitu, která měla zájem o obchodní vztahy s Ruskem v podobě smlouvy o vzájemném obchodu.¹⁵⁴ Potvrzuje to i provolání k Hardingovi, které zdůrazňovalo nepřátelský charakter Wilsonovy politiky a apelovalo na dřívější navazování obchodních styků.¹⁵⁵ Ovšem americká politika vůči Rusku zůstala konzistentní v rámci problémů, na jejichž význam bylo upozorněno i předchozí administrativou, a to otázky lidské bezpečnosti, svobody soukromého vlastnictví a dodržování zásady *pacta sunt servanda*.¹⁵⁶ Dokument nespécifikoval, jaké smlouvy by měly být dodržované, ovšem lze usoudit, že americká zpráva implicitně odkazovala na finanční a alianční závazky carského Ruska. Dle sovětského práva se ovšem jakékoliv smlouvy a závazky odkazující na předešlý revolucí zničený politický režim stávaly neplatnými.¹⁵⁷

V průběhu 20. let 20. století sovětské snahy o apelování na USA postupně klesaly. Otázka uznání bolševiků za *de facto* vládu se v oficiálních dopisech sovětské vlády neobjevovala od roku 1923.¹⁵⁸ Bolševický pokus o sblížení s republikánskou vládou v podobě odkazování na různé odlišnosti s demokratickou stranou jak v ekonomické, tak i zahraniční politice selhal kvůli konzistentnímu postoji obou stran vůči tradičním americkým hodnotám, jako například soukromému vlastnictví či bezpečnosti občanů. Taktéž ke změně politiky vůči republikánské vládě přispěla řada diplomatických uznání SSSR v letech 1924-1925, kdy se Sovětům podařilo získat velké půjčky, zlepšit své obchodní vztahy a mezinárodní pozice bez přiznání větší části dluhů a pozastavení činnosti Kominterny.¹⁵⁹

3.2.2 Republikánská politika vůči SSSR

Jak bylo naznačeno v předchozí podkapitole, klíčovou událostí, jež oficiálně

¹⁵³ MCFADDEN, David W., 1993. *cit.d.*, s. 32.

¹⁵⁴ PAVLOVIČ, Michail P., 1922. *RSFSR v kapitalističeském okružení: Sovětsaja Rossija i kapitalističeskaja Amerika*. Moskva: Gosizdat, s. 48.

¹⁵⁵ *Dokumenty vnešnej politiky SSSR. Tom 4. 19 marta 1921 g. - 31 dekabnja 1921 g.*, 1960. Moskva: Gospolitizdat, s. 9-10.

¹⁵⁶ *Papers relating to the foreign relations of the United States, 1920. Vol. II*, 1936. Washington: Government Printing Office, s. 768.

¹⁵⁷ KOROVIN, Eugene A., 1928. Soviet Treaties and International Law. *The American Journal of International Law*. **22**(4). pp. 753-763. DOI: 10.2307/2188430. ISSN 00029300

¹⁵⁸ BROWDER, Robert Paul, 1953., *cit.d.*, s. 22.

¹⁵⁹ KENNAN, George Frost, 1977. *cit.d.*, s. 153-154.

zformovala princip politiky neuznání, byla Colbyho nóta z 10. srpna roku 1920. Ideologický postoj republikánů, ačkoliv byl konstituován na bázi Colbyho nóty, reflektoval úplně jiné hodnoty, než Wilsonovy. Důraz byl přenesen z politických aspektů neuznání na aspekty ekonomické, kde znárodnění a konfiskace majetku, neuznání dluhů bolševickou vládou a princip exportu světové revoluce skrze III. internacionálu bylo pro republikánskou vládu větším problémem, než absence kontinuity s carským režimem.¹⁶⁰ Pro zlepšení vztahů se Spojenými státy musel SSSR nejen otevřeně prohlásit nulový zájem o revoluci v USA a přerušit podporu místních komunistických složek, ale i přiznat finanční závazky předchozích vládních režimů nejen vůči Spojeným státům, ale i soukromým podnikům.

Republikány převzatý a upravený princip neuznání, zakotvený v Colbyho nótě, neřešil explicitně otázku vzájemného obchodu. Dokument zanechával ekonomické vakuum, jež po zrušení obchodní blokády začalo být využíváno některými podnikateli, kteří viděli potenciál sovětského trhu.¹⁶¹ Tato okolnost se projevila v jedné ze zásadních charakteristik republikánské politiky vůči SSSR v období 1921-1929, přesněji řečeno 1923-1929, a to v divergenci mezi politickou a ekonomickou dimenzí bilaterálních vztahů. Na jedné straně obchodní čísla vzájemného obchodu mezi jednotlivými americkými podniky a Sovětským svazem každoročně ukazovala nárůst od roku 1923.¹⁶² Na druhé straně politická dimenze republikánského postoje vůči SSSR přinesla do praktické roviny princip institucionalizace antibolševismu pomocí reformování státních orgánů a zavedení tzv. progresivních principů.¹⁶³

Třetí základní charakteristikou republikánské politiky byla její unilateralita. Absence formálního rámce vztahů mezi SSSR a USA a neuznání bolševické vlády za *de facto* vládu nedávalo možnost dílčích jednání na bilaterální bázi. Navzdory tradiční koncepci uznání vlády jakéhokoliv ideologického druhu v případě vykonání kontroly nad příslušným teritoriem byl v případě Sovětů tento princip upraven s odůvodněním nedostatečné podpory bolševismu ruským obyvatelstvem.¹⁶⁴ Unilaterální politika měla sice jednorázový charakter

¹⁶⁰ BROWDER, Robert Paul, 1953., *cit.d.*, s. 18.

¹⁶¹ LITTLE, Douglas, 1983. Antibolshevism and American Foreign Policy, 1919-1939: The Diplomacy of Self-Delusion. *American Quarterly*. **35**(4). pp. 376-390. DOI: 10.2307/2712876. ISSN 00030678.

¹⁶² WILSON, J. H., 1971. American Business and the Recognition of the Soviet Union. *Social Science Quarterly*. **52**(2), pp. 349-368.

¹⁶³ LITTLE, Douglas, 1983. Antibolshevism and American Foreign Policy, 1919-1939: The Diplomacy of Self-Delusion. *American Quarterly*. **35**(4). pp. 376-390. DOI: 10.2307/2712876. ISSN 00030678.

¹⁶⁴ BROWDER, Robert Paul, 1953., *cit.d.*, s. 16.

v podobě humanitární mise v průběhu hladomoru v Povolží, byla však velice důležitá pro ekonomické obnovení Ruska a pozdější nárůst obchodu mezi oběma zeměmi.

3.2.3 Mise *American Relief Administration* a její význam pro americko-ruské vztahy

Otázka poskytnutí humanitární pomoci Rusku ze strany USA nebyla zcela nová. Herbert Hoover, tehdejší ředitel ARA, již na Pařížské mírové konferenci neúspěšně navrhoval humanitární misi jakožto alternativu intervence. V souvislosti s hladomorem v Povolží v roce 1921 získala Hooverova iniciativa nový *raison d'être*. Ve srovnání s předchozími požadavky západních států ohledně navazování vztahů a poskytování jakékoliv pomoci byly Hooverovy podmínky, které se většinou týkaly bezpečnosti amerických občanů a jejich volného pohybu na ruském území, pro bolševiky poměrně akceptovatelné. Následně podepsaná Řižská smlouva představovala první úspěšnou interakci bolševického a amerického vedení. Následné relativní plnění požadavků bolševiky v průběhu dvou let umožnilo americké misi splnit svůj účel a pomoci sovětskému Rusku.¹⁶⁵

V rámci výzkumu této bakalářské práce byla mise ARA podstatná tím, že se v jejím průběhu sovětská vláda opětovně pokoušela o navázání bilaterálních obchodních styků. Ačkoliv byla americká humanitární pomoc koncipována jako akce nevládní organizace, ve své podstatě představovala kvazi-oficiální čin republikánské vlády, neboť Americká administrativa pomoci¹⁶⁶ představovala důležitý orgán americké zahraniční politiky, což bylo využito Sověty.¹⁶⁷ V druhé polovině roku 1922 probíhala diskuze o možné výměně obchodních komisí mezi oběma státy, což se mělo opírat o vzájemnou rovnost a zájem.¹⁶⁸ Taktéž byl zdůrazněn unilaterální charakter americké politiky, jenž měl být přetvořen na charakter bilaterální.¹⁶⁹ Za příčinu negativního výsledku diskuze považuje George Kennan například slepý postoj americké vlády vůči režimu, jehož chování nemůže tvořit bázi pro bilaterální vztahy, což může být podpořeno i základními charakteristikami republikánské

¹⁶⁵ WEISSMAN, Benjamin M., 1969. Herbert Hoover's "Treaty" with Soviet Russia: August 20, 1921. *Slavic Review*. **28**(2), pp. 276-288. DOI: 10.2307/2493227. ISSN 0037-6779.

¹⁶⁶ American Relief Administration

¹⁶⁷ WEISSMAN, Benjamin M., 1969. Herbert Hoover's "Treaty" with Soviet Russia: August 20, 1921. *Slavic Review*. **28**(2), pp. 276-288. DOI: 10.2307/2493227. ISSN 0037-6779.

¹⁶⁸ *Dokumenty vnešnej politiky SSSR. Tom 5. 1 janvarja 1922 g. - 19 dekabnja 1922 g.*, 1961. Moskva: Gospolitizdat, s. 578-580.

¹⁶⁹ *Ibid.*, s. 578-580.

politiky vůči SSSR.¹⁷⁰

Význam mise ARA pro americko-ruské vztahy spočívá především v konečné konsolidaci a upevnění bolševické moci v Rusku, pro kterou hladomor znamenal velkou krizi, a v budoucí ekonomické obrodě sovětské ekonomiky během NEPu. Nepřímá pomoc sovětské ekonomice skrze humanitární pomoc vytvořila předpoklad pro zformování divergence mezi politickou a ekonomickou dimenzí vztahů mezi USA a SSSR.¹⁷¹ Od roku 1923, tj. po ukončení humanitární mise, začaly reporty ministerstva obchodu USA ukazovat nárůst obchodních čísel mezi USA a SSSR.¹⁷² K tomuto nárůstu přispívala zvyšující se interakce mezi podniky a sovětským státem. Taktéž lze zmínit vznik prvních hnutí pro uznání sovětského Ruska z bývalých členů ARA.¹⁷³

3.2.4 Ekonomická interakce během NEPu

Ekonomickou interakci mezi oběma státy, potažmo mezi jednotlivými americkými firmami a sovětským monopolem, a absenci následného vlivu této interakce na proces rozhodování v otázce uznání SSSR *de iure* v období 1923-1929 je nutné chápat ve světle tehdy v USA dominující ekonomické doktríny *laissez-faire*, jež předpokládá abstinenci vládních orgánů od regulování ekonomické sféry. Princip *laissez-faire* pro americko-ruské vztahy neznamenal žádný vliv domácích ekonomických subjektů na uznání SSSR, nýbrž se vztahoval na velkou míru tolerance ze strany republikánské vlády, která se nevměšovala do obchodních záležitostí a naopak.

Z politického hlediska představovaly USA pro sovětské vedení úspěšný příklad industrializovaného státu, jenž svým vstupem do první světové války změnil mocenskou rovnováhu a umožnil porazit Německo. Sovětsko-německé vztahy, charakterizující se velkou interakcí ve 20. letech, se postupně kvůli novým okolnostem začínaly měnit. Dawesův plán posílil německé industriální kapacity, a tudíž posílil i závislost Sovětů na německém obchodu v podobě revize rapallské smlouvy v roce 1926. Přispěla tomu i Německem poskytnutá finanční půjčka tentýž rok. Z těchto důvodů Sovětské vedení v USA

¹⁷⁰ KENNAN, George Frost, 1977. *cit.d.*, s. 153.

¹⁷¹ WILSON, Joan, 1974. *Ideology and economics: U.S. relations with the Soviet Union, 1918-1933*. Columbia: University of Missouri Press. ISBN 978-0826201577, s. 24.

¹⁷² WILSON, J. H., 1971. American Business and the Recognition of the Soviet Union. *Social Science Quarterly*. 52(2), pp. 349-368.

¹⁷³ WEISSMAN, Benjamin M, 1974. *Herbert Hoover and famine relief to Soviet Russia, 1921-1923*. Stanford: Hoover Institution Press. ISBN 978-0817913410, s. 180-181.

vidělo jakousi protiváhu jejich závislosti na Německu. Potvrzuje to i počet specialistů radících sovětskému vedení ohledně otázek průmyslu, kde byl od roku 1927 pozorován kontinuální nárůst Američanů oproti Němcům.¹⁷⁴ Orientace na Spojené státy se projevovala i v přenosu různých technologií a ekonomických teorií. Vzájemný obchod přenesl do sovětské praxe nové principy regulování práce, zejména taylorismus a fordismus.¹⁷⁵ V období 1923-1929 se americké firmy různě podílely na obnově sovětského průmyslu.¹⁷⁶

Z hlediska bilaterálních vztahů mezi SSSR a USA ovšem nárůst obchodních čísel nepředstavoval předpoklad pro sblížení obou států. Za prvé, obchodní bilance vzájemného obchodu, ukazující výrazný rozdíl mezi exportem z a importem do SSSR, netvořila důvod pro ustanovení obchodních styků na vládní úrovni.¹⁷⁷ Za druhé, samotní američtí podnikatelé v důsledku doktríny *laissez-faire* neměli zájem se do vládních záležitostí vměšovat, neboť měli úspěšně fungující model obchodních vztahů. Svědčí o tom i dobová statistika, dle které se velké americké firmy mající vazby na obchod s Ruskem neangažovaly ohledně uznání SSSR.¹⁷⁸

3.3 Americko-sovětské vztahy v letech 1929-1933

3.3.1 První pětiletka a její vliv na bilaterální vztahy

Vztahy na ose Washington-Moskva byly v průběhu Hooverovy administrativy poznamenány dvěma souběžnými událostmi, které měly přímý dopad na podobu vztahů a následné uznání SSSR *de iure* v roce 1933, a to zavedením prvního pětiletého plánu a velkou depresí s následnou stagnací světové ekonomiky. Sovětská ekonomika, jež byla obnovena v průběhu NEPu, se fokusovala na rychlejší industrializaci a neměla postačující kapacitu, aby spoléhala jenom na vlastní výrobu. Z tohoto důvodu se závislost SSSR na amerických

¹⁷⁴ MCKAY, John P., 1974. Foreign Enterprise in Russian and Soviet Industry: A Long Term Perspective. *Business History Review*. 48(3), 336-356. DOI: 10.2307/3112952. ISSN 0007-6805

¹⁷⁵ BAILES, Kendall E., 1981. The American Connection: Ideology and the Transfer of American Technology to the Soviet Union, 1917-1941. *Comparative Studies in Society and History*. 23(3), pp. 421-448.

¹⁷⁶ Firma General Electric se podílela na obnově energetiky a stavbě DněproGes; Albert Kahn Company pomohla s výstavbou 600 nových továren; Henry Ford, jak se později přiznával, sám vytvořil sovětský automobilový průmysl. Viz: GADDIS, John Lewis, 1990. *Russia, The Soviet Union, and The United States: An Interpretive History*. 2nd edition. New York: McGraw-Hill. ISBN 978-0075572589, s. 102.

¹⁷⁷ *Foreign Commerce and Navigation of the United States for Calendar Year 1928, 1929*. Washington: Government Printing Office, s. XI.

¹⁷⁸ WILSON, Joan, 1974. *cit.d.*, s. 97.

výrobcích, potažmo americkém exportu, zvýšila, což ukazoval enormní nárůst obchodních zakázek.¹⁷⁹

Sovětská diplomacie, kontinuálně obhajující korelaci mezi bilaterálním obchodem a uznáním, nemohla ponechat tuto skutečnost stranou, proto v průběhu let 1929-1930 byla několikrát zdůrazněna role USA v obnovení sovětské ekonomiky s naznačením možného sblížení a upozorněno na divergenci mezi vládní politikou USA obzvlášť ve srovnání s jinými kapitalistickými státy. Vzhledem k předchozím zkušenostem směřovala politická strategie Sovětského svazu k vyčkání na pozitivní reakci ekonomických subjektů, která by mohla sloužit jako báze pro další vyjednávání.¹⁸⁰ Mínění ohledně americko-ruských vztahů se vzhledem k jejich ekonomické interakci začalo měnit počínaje rokem 1929. V období 1929-1931 čelila oficiální vládní politika neuznání velké kritice ze strany velkých podnikatelů, ovšem bez odkazování na nutnost diplomatického uznání.¹⁸¹

Vládní politika USA vůči uznání Sovětského svazu již netrpěla jenom divergencí mezi ekonomickou a politickou dimenzí, nýbrž i divergencí uvnitř politické dimenze samotné. Tehdejší prezident USA Hoover a členové ministerstva obchodu se drželi oficiální ideologické linie, jež byla neměnná od roku 1920, a po velké depresi byli čím dál více proti obchodu se SSSR a hájili politiku neuznání v podobě restriktivních opatření, omezujících ekonomickou interakci.¹⁸² V případě členů Kongresu byla divergence mezi ekonomickými a ideologickými zájmy, kde na jedné straně někteří představitelé poukazovali na pokles obchodu ve srovnání s německo-sovětským obchodem, ale na straně druhé byla přítomna ideologická antipatie některých členů vůči komunistické ideologii.¹⁸³

Pozice SSSR ohledně vztahů se Spojenými státy se změnila na přelomu let 1931-1932. Jestliže bylo v roce 1931 sovětské vedení ochotné jednat ohledně paktu o vzájemném ekonomickém neútočení, jenž zdůrazňoval potřebu normálních politických styků,¹⁸⁴ pak se v druhé polovině téhož roku projevila opačná tendence v důsledku poklesu závislosti na amerických technologiích a exportu. Počáteční fáze první pětiletky výrazně zvýšila

¹⁷⁹ Počet zakázek v roce 1929 byl trojnásobně vyšší než v roce 1928 a export USA tvořil 25% celkového importu do SSSR. BROWDER, Robert Paul, 1953., *cit.d.*, s. 28.

¹⁸⁰ BROWDER, Robert Paul, 1953., *cit.d.*, s. 29.

¹⁸¹ WILSON, J. H., 1971. American Business and the Recognition of the Soviet Union. *Social Science Quarterly*. 52(2), pp. 349-368.

¹⁸² WILSON, Joan, 1974. *cit.d.*, s. 97.

¹⁸³ BROWDER, Robert Paul, 1953., *cit.d.*, s. 38-40.

¹⁸⁴ *Ibid.*, s. 35-36.

ekonomickou soběstačnost Sovětského svazu, čemuž přispěly dlouhodobé finanční půjčky Německa a Velké Británie. Zmíněné faktory v neposlední řadě přispěly ke snížení ekonomické, a tudíž i politické aktivity mezi oběma státy.

Z hlediska americko-sovětských bilaterálních vztahů bylo období 1929-1933 charakterizováno proměnou sovětského postoje vůči Americe. Jestli na začátku první pětiletky Sovětský svaz pokračoval ve své snaze navázat ryze ekonomické kontakty, pak se ke konci pětiletky, na jejímž úspěchu se USA výrazně podílely, zájem SSSR posunul směrem k navazování politické spolupráce na vládní úrovni.¹⁸⁵ Ekonomický prvek byl přítomen i v procesu navazování politických kontaktů, ale ne jakožto primární zájem, nýbrž jako nástroj.

3.3.2 Geopolitická situace jako faktor vzájemného sblížení

V rámci otázky diplomatického uznání SSSR v letech 1929-1933 výrazně přispěla geopolitická situace, přesněji řečeno agresivní politika Japonska v Pacifiku a vzestup nacistického režimu v Německu.

3.3.2.1 Japonsko

Klíčovou událostí v rámci otázky uznání SSSR *de iure* byla japonská invaze do Mandžuska v roce 1931. Americká administrativa, ačkoliv invazi veřejně odsoudila, nechtěla proti Japonsku přijímat jakékoliv sankce, ať už vojenské či ekonomické, protože se Hoover po uvalení restrikcí obával případného sblížení Japonska se Sovětským státem.¹⁸⁶ Stejně kroky byly učiněné i SSSR. V kontextu tehdejší sovětské východní politiky byl partikulární důraz kladen na sblížení s Čínou, která se jevila jako mocenská protiváha vůči Japonsku v budoucnu. Ale po Čankajškově odmítnutí vojenského angažmá vůči Japonsku předal Sovětský svaz Japonsku čínsko-východní železnici, neboť Stalin měl strach z války s Japonskem po celá 30. léta.¹⁸⁷

Absence diplomatických styků mezi USA a SSSR v tomto období neumožnila případnou koordinaci diplomatických činů obou států ohledně japonské agrese, kde vztah k invazi byl téměř totožný. Z tohoto hlediska byl v roce 1932 Sovětským svazem přijat pokus o navázání vztahů s ohledem na situaci na Dálném východě, kde uznání SSSR Spojenými

¹⁸⁵ BROWDER, Robert Paul, 1953., *cit.d.*, s. 48.

¹⁸⁶ LEUCHTENBURG, William Edward, 2008. *Herbert Hoover: The American Presidents Series: The 31st President, 1929-1933*. New York: Henry Holt & Co. ISBN 978-0805069587, s.122-123.

¹⁸⁷ ZUBOV, Andrej Borisovič, 2015. *cit.d.*, s. 863.

státy mělo zabránit agresí Tokia.¹⁸⁸ Tento sovětský pokus měl dvojí význam pro otázku uznání SSSR. Na jedné straně Hooverova administrativa v souladu se svou politikou vůči Sovětskému režimu nereagovala na sovětskou iniciativu, poněvadž nechtěla činit jak přímé politické kroky, donucující Japonsko k pozastavení agresí, tak i uznat SSSR *de iure* za účelem větší spolupráce. Na straně druhé začínala být konotace uznání SSSR čím dál pozitivnější ve vládních kruzích. Role SSSR v dálnevýchodním problému v rozhodování o otázce uznání SSSR začínala mít stejnou váhu jako role obchodu mezi oběma státy.¹⁸⁹

3.3.2.2 Německo

Velká deprese, která se rychle rozšiřovala po evropských státech, znovu oživila možnost světové revoluce a rozšíření komunistické ideologie. Stalo se tomu tak i v případě Německa. V souladu s principy III. internacionály Josif Stalin otevřeně vyzýval komunisty ke spolupráci s jinými stranami proti sociální demokracii, jejíž negativní role v budování komunismu byla zdůrazněna již Leninem. Proto při posílení komunistických tendencí v Německu na začátku 30. let vystupovali místní komunisté často spolu s nacisty jakožto protiváha tradiční německé sociální demokracie.¹⁹⁰ Ovšem při nástupu Hitlera k moci, jehož antikomunistické, resp. antimarxistické tendence byly patrné i v knize *Mein Kampf*, začínala být sovětská pozice vůči Německu nejistá.¹⁹¹

Ve vztazích mezi Sovětským svazem a USA začala být Hitlerova politika hrozbou v souvislosti s podepsáním paktu čtyř mocností v červnu-červenci 1933. Pakt předpokládal potvrzení tehdejšího evropského řádu a partikulárně odkazoval na otázku kolektivní bezpečnosti. Sovětskou stranou byl ovšem dokument interpretován jako snaha evropských států být jakousi protivahou proti jejich společným nepřítelům, tedy USA a SSSR.¹⁹² Ačkoliv najít stejná tvrzení z americké strany je docela problematické, lze implicitně uvažovat o tom, že militaristické zájmy nacistického Německa vyvolaly obavy i u nového prezidenta USA Franklina Roosevelta, zejména v souvislosti se stabilitou evropského kontinentu.

¹⁸⁸ GADDIS, John Lewis, 1990. *cit.d.*, s. 115.

¹⁸⁹ BROWDER, Robert Paul, 1953., *cit.d.*, s. 71-72.

¹⁹⁰ ZUBOV, Andrej Borisovič, 2015. *cit.d.*, s. 864.

¹⁹¹ HITLER, Adolf, 1939. *Mein Kampf*. Boston: Houghton Mifflin Company. ISBN 9780395925034, s. 416, 419; ZUBOV, Andrej Borisovič, 2015. *cit.d.*, s. 864.

¹⁹² BROWDER, Robert Paul, 1953., *cit.d.*, s. 96.

3.3.3 Rooseveltova politika vůči SSSR

Po letech neúspěšné republikánské politiky neuznání a v souvislosti s nárůstem napětí jak na východě, tak i v Evropě nemohl Franklin Roosevelt již nadále ignorovat otázku uznání SSSR ve stejné míře jako jeho předchůdci. Přispívala tomu i skutečnost, že ze seznamu západních států neuznaly Sovětský svaz *de iure* pouze USA. Zde je zapotřebí zmínit, že Franklin Roosevelt měl svou vizi zahraniční politiky, jež se výrazně lišila od té republikánské. Za prvé, Roosevelta relativně nezajímala otázka předchozích dluhů, závazků a komunistické propagandy.¹⁹³ Za druhé, Roosevelt cítil potřebu mít se SSSR alespoň jeden společný zájem, kterým byla japonská hrozba a poté i nacistické Německo.¹⁹⁴ Třetím bodem Rooseveltovy politiky bylo zajištění bezpečnosti, zejména v souvislosti s Ženevskou konferencí v letech 1932-1934.¹⁹⁵

Ve svém dopisu Kalininovi na podzim 1933 americký prezident odkazoval na předchozí dobrou tradici vztahů s carským Ruskem a vyzýval k nastavení přímého praktického nástroje komunikace mezi oběma státy prostřednictvím vyjednávání ohledně problematických bodů s oficiálním představitelem Sovětů v USA.¹⁹⁶ Těmito body měly být dluhy Ruska, svoboda náboženství Američanů na ruském území a nevměšování se do interních amerických záležitostí.

Program jednání odkazující na problematické body ve vztazích mezi Moskvou a Washingtonem byl pro Sověty překvapivý a byl interpretován jako Rooseveltova obava odpůrců z možného uznání SSSR.¹⁹⁷ Co se týče jednotlivých bodů jednání, nejproblematictější byla nepřekvapivě otázka dluhů. Bylo dohodnuto, že Sověti zaplatí 75 milionů dolarů z celkové částky v podobě přidaného úroku z půjčky sovětské vládě. Podoba dohody podepsané 17. listopadu 1933, jejímž cílem bylo ustanovení principů, dle kterých problematické otázky mohly být nadále probírány, a zakládající oficiální diplomatické vztahy mezi SSSR a USA měla několik výhrad, jež budou vyvolávat problémy v dalších vyjednáváních.¹⁹⁸ První výhradou byla absence odkazování na činnost Kominterny, druhou výhradou byla absence specifikace přidaného úroku, který se měl počítat ne od půjčky

¹⁹³ KENNAN, George Frost, 1977. cit.d., s. 154.

¹⁹⁴ *Ibid.*, s. 154.

¹⁹⁵ DIVINE, Robert A., 1961. Franklin D. Roosevelt and Collective Security, 1933. *The Mississippi Valley Historical Review*. 48(1), pp. 42-59. DOI: 10.2307/1902403. ISSN 0161391X

¹⁹⁶ *Foreign Relations of the United States: The Soviet Union 1933-1939*, 1952. Washington: Government Printing Office, s. 17-18.

¹⁹⁷ *Dokumenty vnešnej politiky SSSR. Tom 16. 1 janvarja - 31 dekabrja 1933 g.*, 1970. Moskva: Politizdat, s. 610.

¹⁹⁸ *Ibid.*, s. 622.

Sovětům, nýbrž od půjčky prozatímní vládě Kerenského z roku 1917.¹⁹⁹ Dohoda mezi Rooseveltem a Litvinovem bude v průběhu následujících několika let sloužit jako báze pro jednání mezi oběma státy, ale kvůli výše zmíněným výhradám byla jednání zcela neúspěšná, obzvláště po začátku Stalinových konsolidací bolševického režimu a začátku totální diktatury.

3.3.4 Příčiny uznání SSSR *de iure* Spojenými státy

Lze definovat několik příčin, které přispěly k uznání SSSR *de iure* Rooseveltovou administrativou na podzim roku 1933. Prvním faktorem byla pro Roosevelta očividná potřeba navázat vztahy s Ruskem, jež na přelomu 20. a 30. let začalo být čím dál aktivnější na mezinárodní půdě, a delší ignorace nedávala smysl pro splnění stejných cílů. K těmto aktivitám, jejichž záměry byly v souladu s Rooseveltovou koncepcí zahraniční politiky, lze především zařadit Litvinovův návrh na všeobecné a okamžité ozbrojení, ratifikaci Briand-Kellogova paktu Sovětským svazem a sovětské angažmá na Ženevské konferenci v roce 1932. Oba státy prosazovaly omezení zbrojení, ať už v podobě embarga na prodej zbraní v USA nebo systému kolektivní bezpečnosti v případě Sovětů za účelem stabilizace domácí situace a provedení interních politických reforem.

Dalším důvodem pro sblížení obou států byla tehdejší geopolitická situace. Oba státy se ve stejné míře obávaly války s Japonskem a uznání SSSR by přispělo ke koordinaci politik obou států, čemuž tak nebylo v případě invaze do Mandžuska v roce 1931. Právě v souvislosti s východní otázkou znovu ožívá podpora diplomatického uznání Sovětského svazu. V menší míře přispěl k diplomatickému uznání Hitlerův vzestup k moci.

Vliv ekonomického faktoru na otázku uznání lze rozdělit do dvou rovin, a to na rovinu soukromých amerických firem a na osobní Rooseveltův záměr ohledně ekonomických vztahů mezi oběma státy. V rovině soukromých amerických firem byla role v procesu uznání celkem nepatrná, poněvadž vliv těchto subjektů na americké vládní struktury byl kolísavý a drtivá většina firem uznání Sovětského svazu nehájila, bez ohledu na obchodní vazby na ruskou ekonomiku. Co se týče roviny očekávání Roosevelta, tady je možné zmínit kontinuální pokles obchodu mezi USA a SSSR od roku 1931, kde navazování obchodních vztahů na vládní úrovni mělo napomoci oživení vzájemné ekonomické kooperace.

¹⁹⁹ GADDIS, John Lewis, 1990. *cit.d.*, s. 121.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo vysvětlit příčiny časového odstupu mezi uznáním Sovětského svazu Velkou Británií a Spojenými státy. Oba státy měly jeden výchozí bod formování vztahů se Sovětským svazem, a to bolševický převrat v listopadu roku 1917, ovšem vývoj těchto vztahů do okamžiku plného diplomatického uznání SSSR byl zcela odlišný. Na základě jednotlivých aspektů, jež byly popsány na začátku práce, lze tyto vztahy analyzovat a do určité míry porovnat. Časový rozdíl mezi uznáním SSSR Velkou Británií a USA je odůvodněn několika faktory.

Prvním a nejdůležitějším faktorem je postoj domácích vlád vůči sovětskému režimu, potažmo vůči případné interakci se sovětským státem. V případě Británie se zájem vlády o navazování bilaterálních vztahů se sovětským státem datuje rokem 1919, kdežto v případě USA se žádný z prezidentů až do prezidentství Franklina D. Roosevelta aktivně neangažoval v právním zakotvení vztahů se Sovětským svazem. Britští premiéři, přesněji řečeno Lloyd George a MacDonald viděli ve větší interakci se SSSR možnost jak obnovy a růstu domácí ekonomiky, tak i posílení svých politických pozic a v neposlední řadě řešení problémů spojených se závazky předchozí ruské vlády. Proto Lloyd George uznal bolševiky za *de facto* vládu a aktivně se posléze angažoval o uznání *de iure*, což bylo učiněno MacDonaldem. Nezájem amerických prezidentů, především republikánských, o jakékoliv uznání v tomto ohledu je dán nepřijetím bolševické ideologie a domácí politiky Sovětského svazu obecně, kde obě v té či oné míře popírají tradiční americké hodnoty. Nelze říct, že ideologické postuláty bolševismu, jež byly jednou z výrazných překážek diplomatického uznání, nevyvolávaly obavy i u britské strany, což bylo evidentní na příkladu konzervativní vlády v letech 1922-1923. Curzonovo období zahraniční politiky Británie, kdy téměř došlo k diplomatické roztržce se SSSR, ukazuje dominantní roli domácích politiků v otázce uznání sovětského státu.

Druhým faktorem, jenž ale navazuje na první, je zájem o navazování ekonomických styků, resp. potřeba jejich právního zakotvení. V obou případech se taktika sovětského státu odvozovala od nastavení právního rámce obchodních vztahů, který posléze mohl být přetvořen v rámec politický. V případě Británie měl David Lloyd George velký zájem o

obnovení ekonomik poválečné Evropy a do svých plánů aktivně zapojoval bolševické Rusko, což nakonec vedlo k podepsání obchodní smlouvy z roku 1921, jež řešila otázky i politického charakteru. Cílem Lloyd George a v neposlední řadě i Ramseyho MacDonalda bylo nejen zvýšení obratu zahraničního obchodu, ale i řešení domácích ekonomických problémů, např. nezaměstnanosti. Ekonomická dimenze vztahů mezi SSSR a USA byla odlišná. Bylo to dáno nejen relativní stabilitou poválečné ekonomiky Spojených států, ale hlavně absencí zájmů jednotlivých administrativ o bilaterální vládní interakci se SSSR v důsledku ekonomické doktríny *laissez-fair*. Tato ekonomická doktrína umožňovala jednotlivým podnikům kooperovat se sovětským státem bez potřeby právního zakotvení obchodních a politických styků, čemuž tak v případě Británie nebylo. Právě z tohoto hlediska nebyl vliv amerických podniků na otázku uznání téměř patrný. V rámci ekonomického aspektu otázky uznání SSSR je zapotřebí také zmínit skutečnost, že rok před diplomatickým uznáním byl v obou případech evidentní obrovský pokles obchodních čísel.

Otázka dluhů carského režimu hrála velkou roli v obou procesech, kdežto role otázky poválečného Německa nebyla téměř žádná. Absence shody na možném odložení splacení dluhů Sověty i na poskytnutí půjčky Sovětům neumožnilo uznání SSSR *de iure* v roce 1922. Možné spojenectví bolševiků s Německem bylo jedním z důvodů britské participace v intervenci, ale po rapallské smlouvě role německé otázky výrazně poklesla. Totéž se stalo i s otázkou dluhů, která se začala řešit až po uznání sovětského státu MacDonalldovou vládou. V procesu uznání Spojenými státy neměla německá otázka skoro žádný vliv. Ve srovnání s britským případem hrály finanční závazky předešlého ruského vládního režimu v procesu uznání roli větší, neboť byly jedním ze zásadních bodů jednání o uznání SSSR *de iure* v roce 1933 a byly uznány sovětským vedením.

Zajímavá je role třetích stran, např. jiných států nebo domácích politických aktérů, v procesu uznání. V případě Velké Británie měly třetí strany vliv na proces rozhodování, ale v případě Spojených států měly vliv na samotné na rozhodnutí uznat SSSR *de iure*. V procesu uznání SSSR Velkou Británií napomohla přítomnost levicové politické entity v britském stranickém spektru v podobě labouristické strany. Ačkoliv labouristy nelze označit za ideologicky spřízněnou nebo dokonce za stranu sympatizující s bolševiky kvůli odlišným politickým cílům a nástrojům, jejich kritika tehdejší oficiální politiky přispěla ke kultivaci britsko-ruských vztahů do určité míry tím, že propagovala nastolení normálních vztahů se Sovětským svazem mezi veřejností a ekonomickými subjekty. Taktéž lze zmínit roli Francie a Belgie na janovské konferenci, kde jejich postoje vůči sovětskému státu neumožnily

rychlejší uznání *de iure*. V případě USA byla katalyzátorem vzájemného sblížení japonská politika v Pacifiku, kde oba státy měly obavu z agresivních japonských činů. Právě kvůli japonské otázce se možnost uznání SSSR objevuje v amerických vládních kruzích a získává větší podporu mezi politiky. Je možné také říci, že i nástup Hitlera k moci přispěl do rozhodování o uznání Sovětů Spojenými státy, ale velice omezeně.

Summary

The main objective of this bachelor thesis was to clarify the causes of nine-year delay between diplomatic recognition of the USSR by Great Britain and by the United States. Both states have an equal starting point of framing relations with the Soviet Union – bolshevik *coup d'état* in November 1917, however further development of bilateral relations until full diplomatic recognition was entirely different. Based on individual aspects that were described in the beginning of this thesis, it is possible to analyse these bilateral relations and compare them to a certain extent. The nine-year delay between recognition of the USSR by Great Britain and by the United States is justified by several factors.

The first and the most important factor is attitude of domestic governments to the Soviet regime and therefore to the possible interaction with the Soviet state. In case of Great Britain, government's interest to establish bilateral relations with the Soviet state dates back to 1919, while in the USA case, none of the American presidents until Franklin D. Roosevelt engaged actively to enshrine relations with the Soviet Union legally. British premiers, precisely Lloyd George and MacDonald regarded greater cooperation with the USSR as a possibility of not only economic reconstruction and growth, but also of strengthening their political positions and to a lesser extent of resolving questions regarding tsarist regime commitments. Thus, Lloyd George recognised Bolsheviks as a *de facto* government and subsequently actively engaged in the *de iure* recognition, that was granted by MacDonald. Lack of interest of the American presidents, mostly republican, in any kind of recognition can be explained by their non-acceptance of Bolshevik ideology and domestic policy of the Soviet Union in general that to some extent violates traditional American values. It cannot be said that ideological postulates of Bolshevism, which were one of the major impediments to the diplomatic recognition, did not cause concerns of the British part and was consequently evident on the example of Conservative government in the years 1922-1923.

Period of Curzon's foreign policy in Britain, when severance of bilateral relations almost happened, shows a dominant role of domestic politics in process of diplomatic recognition of the Soviet state.

However, the second aspect follows the first one and it is interest of each particular government to establish trade relations or more precisely support these relations in legal terms. The tactic of possible reshaping of legal trade relations into political ones was used by the Soviet Union in both cases. In case of Great Britain, there was an interest from David Lloyd George to renew economies of post-war European countries and consequently involved Bolshevik Russia into his plans with the result of trade agreement in 1921 with emphasis on political questions. Lloyd George's objective and to a lesser extent MacDonald's was not only to boost international trade but also to resolve domestic issues, e.g. unemployment. The economical dimension of the Soviet-American relations was different. The reason for this was a relative stability of the post-war US economy as well as lack of interest from particular administrations to interact with the Soviet Union on the governmental level owing to *laissez-faire* economic doctrine. This economic doctrine enabled American enterprises to cooperate with the Soviet state without the need of legal framework as compared with the British case. For this reason, the role of American enterprises in the process of diplomatic recognition of the Soviet Union was reduced to the minimum. It is worth to mention that in the year prior to recognition, trade turnover between the USSR and both the US and Great Britain demonstrated drastic decrease.

Role of tsars debts played a larger role in the recognition process than a post-war Germany. Lack of coherence in the possible deferral of payment debts by Soviets and consequent extension of credit prevented *de iure* recognition of the USSR in 1922. Possible alliance between Bolsheviks and Germany was of the reason to intervene in 1918 but after the Rapallo treaty, role of Germany in the recognition process declined considerably. The same occurred with the tsarist debts where question of payment began to move towards a conclusion only after a recognition by MacDonald's government in 1924. In the US case, the post-war Germany had no role in recognition process. In comparison with the British case, financial commitments of tsarist regime played a significant role in the recognition process because they were one of the conditions to grant recognition and also were recognized by the Soviet government.

Contribution of third parties is quite interesting. In the British case, third parties had

influence on the recognition process but in the American case, third parties had an impact on the decision to recognize itself. Presence of left-wing political subject in the form of Labour party in the British party system contributed to the recognition granted by Great Britain. Although Labour party cannot be considered as an ideologically allied or even a sympathizing political party because of different goals and instruments, their criticism of governmental policy helped to the cultivation of bilateral relations by the virtue of promotion a normal relations with the Soviet Union both within society and economic actors. Role of France and Belgium during the Genoa conference can be also mentioned where their positions towards the USSR did not allow to grant a *de iure* recognition. In the US case, Japanese aggression in the Pacific region was an accelerant of the recognition process when both the USSR and the USA had the same concerns about Japanese expansionist intentions. Because of the so-called Japanese question, the possibility of granting recognition began to appear in governmental circles and be supported by them. It is possible to say that Hitler's rise to power also contributed to the granting recognition.

Použitá literatura

Monografie

ASHER, A., 2017. *Russia: a short history*. Revised third edition. London: Oneworld Publications. ISBN 978-1786071422.

...

BENNET, G.H., 1994. *British Foreign Policy during the Curzon Period, 1919-1924*. London: Macmillan Press. ISBN 978-1-349-39547-7.

...

CARR, E., 1958. *History of Soviet Russia: Socialism in One Country, 1924-26: Vol. 3*.

...

CARR, E.H., 1979. *The Russian Revolution: from Lenin to Stalin*. New York: Free Press. ISBN 0-02-905140-1.

...

COATES, W.P. a Zelda K. COATES, 1943. *A History of Anglo-Soviet Relations*. London: Lawrence and Wishart.

...

ČIČERIN, G.V., 1961. *Stat'ii i reči po voprosam meždunarodnoj politiki*. Moskva: Izdatelstvo social'no-ekonomičeskoj literatury.

...

DEBO, Richard K, 1979. *Revolution and survival: The foreign policy of Soviet Russia, 1917-18*. Toronto: University of Toronto Press. ISBN 0802054110.

...

FILENE, Peter G, 1967. *Americans and the Soviet experiment, 1917-1933*. Cambridge: Harvard University Press. ISBN 978-0674031005.

...

FISCHER, Louis, 1930. *The Soviets in world affairs: a history of the relations between the Soviet Union and the rest of the world*. London: J. Cape.

...

GADDIS, John Lewis, 1990. *Russia, The Soviet Union, and The United States: An Interpretive History*. 2nd edition. New York: McGraw-Hill. ISBN 978-0075572589.

...

HITLER, Adolf, 1939. *Mein Kampf*. Boston: Houghton Mifflin Company. ISBN

9780395925034.

...

HOLSTI, Ole R., 2004. *Public Opinion and American Foreign Policy*. Revisited Edition. University of Michigan: University of Michigan Press. ISBN 0472030116.

...

JELAVICH, Barbara, 1974. *St. Petersburg and Moscow: tsarist and Soviet foreign policy, 1814-1974*. Bloomington: Indiana University Press. ISBN 0253350506.

...

KENEZ, P, 2006. *A history of the Soviet Union from the beginning to the end*. 2nd edition. New York: Cambridge University Press. ISBN 978-0521682961.

...

KENNAN, George Frost, 1977. *The United States and the Soviet Union*. In BUNDY, William P. *Two Hundred Years of American Foreign Policy*. New York: New York University Press.

...

KENNAN, George Frost, 1956. *Soviet-American relations, 1917-1920*. Princeton: Princeton University Press.

...

KRASIN, Leonid, 1970. *Voprosy vnešnej trgovli*. 2. Moskva: Meždunarodnije otnošenija.

...

KREJČÍ, O., 2017. *Geopolitika Ruska*. Praha: Professional Publishing. ISBN 978-80-906594-9-0.

...

KURFÜRST, Jaroslav, 2018. *Příběh ruské geopolitiky: jak se ruská myšlenka zmocnila více než šestiny světa*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-4026-6.

...

LENIN, V., 1969. *Polnoje sobranije sočinjenij. Tom 26. Ijul 1914- avgust 1915*. 5. Moskva: Politizdat.

...

LENIN, V., 1969. *Polnoje sobranije sočinjenij. Tom 36. Mart - Ijul 1918*. 5. Moskva: Politizdat.

...

LENIN, V., 1969. *Polnoje sobranije sočinjenij. Tom 38. Mart - Ijun 1919.* 5. Moskva: Politizdat.

...

LENIN, V., 1974. *Polnoje sobranije sočinjenij. Tom 40. Dekabr 1919- april' 1920.* 5. Moskva: Politizdat.

...

LENIN, V., 1970. *Polnoje sobranije sočinjenij. Tom 44. Ijuñ 1921- mart 1922.* 5. Moskva: Politizdat.

...

LEUCHTENBURG, William Edward, 2008. *Herbert Hoover: The American Presidents Series: The 31st President, 1929-1933.* New York: Henry Holt & Co. ISBN 978-0805069587.

...

LEVIN, Norman Gordon, 1968. *Woodrow Wilson and world politics: America's response to war and revolution.* New York: Oxford University Press. ISBN 0195008030.

...

LLOYD GEORGE, David, 1938. *The Truth About The Peace Treaties Vol I.* London: Victor Gollancz.

...

MACDONALD, Ramsay J., 1923. *The Foreign Policy Of The Labour Party.* London: Cecil Palmer.

...

MACMILLAN, Margaret, 2002. *Paris 1919: Six Months That Changed the World.* New York: Random House. ISBN 0375508260.

...

MCFADDEN, David W., 1993. *Alternative Paths: Soviets and Americans, 1917-1920.* New York: Oxford University Press. ISBN 978-0195071870.

...

MITCHELL, B. R., 1962. *Abstract of British Historical Statistics.* New York: Cambridge University Press.

...

O'CONNOR, T. E., 1991. *Georgy Chicherin i sovjetskaja vnešnjaja politika 1918-1930.*

Moskva: Progress.

...

PASVOLSKY, Leo a Harold Glenn MOULTON, 1924. *Russian debts and Russian reconstruction: a study of the relation of Russia's foreign debts to her economic recovery*. New York [etc.]: McGraw-Hill book company.

...

PAVLOVIČ, Michail P., 1922. *RSFSR v kapitalističeskom okruženii: Sovětsaja Rossija i kapitalističeskaja Amerika*. Moskva: Gosizdat.

...

PIPES, R., 1991. *The Russian Revolution*. New York: Vintage Books. ISBN 978-0679736608.

...

PIPES, R., 1995. *Russia under the Bolshevik regime*. New York: Vintage Books. ISBN 978-0679761846.

...

REZANOF, C., 2014. *Le Komintern - La IIIe Internationale communiste*. Paris: Éditions du Trident.

...

SALZMANN, Stephanie, 2003. *Great Britain, Germany and the Soviet Union: Rapallo and after, 1922 - 1934*. Woodbridge: The Boydell Press. ISBN 0861932609.

...

TAJGIN, I., 1926. *Anglija i SSSR*. Leningrad: Priboj.

...

TANIN, Michail, 1927. *Deset' let' vněšnej politiki SSSR: 1917-1927*. Moskva: Gosizdat.

...

THOMPSON, John M., 1967. *Russia, Bolshevism, and the Versailles peace*. Princeton: Princeton University Press.

...

TROCKIJ, L.D., 1925. *Ob organizacii vlasti*. In: L. Trockij, *Sočinjenja. Tom 3. Čast' 2*. Moskva: Gosizdat.

...

UDY, Giles, 2017. *Labour and the Gulag: Russia and the seduction of the British left*. London: Biteback Publishing, 2017. ISBN 1785902040.

...

ULAM, A. B., 1998. *The Bolsheviks: the intellectual and political history of the triumph of communism in Russia : with a new preface*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press. ISBN 978-0674078307.

...

ULLMAN, James Ramsey, 1973. *Anglo-Soviet Relations, 1917-1921, Volume 3: The Anglo-Soviet Accord*. Princeton: Princeton University Press. ISBN 069165513.

...

WEISSMAN, Benjamin M, 1974. *Herbert Hoover and famine relief to Soviet Russia, 1921-1923*. Stanford: Hoover Institution Press. ISBN 978-0817913410.

...

WILSON, Joan, 1974. *Ideology and economics: U.S. relations with the Soviet Union, 1918-1933*. Columbia: University of Missouri Press. ISBN 978-0826201577.

...

WHITE, Stephen, 1979. *Britain and the Bolshevik Revolution: A Study in the Politics of Diplomacy*. London: Macmillan Press. ISBN 978-1-349-04301-9.

...

WHITE, Stephen, 1985. *The Origins of Detente: The Genoa Conference and Soviet-Western Relations, 1921-1922*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0521308763.

...

WORLEY, Matthew, 2005. *Labour Inside the Gate: A History of the Labour Party between the Wars*. London: I.B. Tauris Publishers. ISBN 185043798X.

...

ZUBOV, A. B., 2015. *Dějiny Ruska 20. století*. Praha: Argo. ISBN 978-80-257-0921-4.

Články

BAILES, Kendall E., 1981. The American Connection: Ideology and the Transfer of American Technology to the Soviet Union, 1917-1941. *Comparative Studies in Society and History*. **23**(3), pp. 421-448.

...

BATY, Thomas, 1922. So-Called "De Facto" Recognition. *The Yale Law Journal*. **31**(5), pp. 469-488. DOI: 10.2307/789371. ISSN 00440094

...

CONSTANTINIU, Laurențiu, 2011. The Security of the Soviet State: From Lenin s

Revolutionarism to Stalin s Pragmatism. *Arhivele Totalitarismului*. Institutul National pentru Studiul Totalitarismului, XIX(3-4), pp. 11-31.

...

DENMAN, James a Paul MCDONALD, 1996. Unemployment statistics from 1881 to the present day. *Labour Market Trends*. HIGHBURY HOUSE COMMUNICATIONS, **104**(1), 5-18. ISSN 1361-4819

...

DIVINE, Robert A., 1961. Franklin D. Roosevelt and Collective Security, 1933. *The Mississippi Valley Historical Review*. **48**(1), pp. 42-59. DOI: 10.2307/1902403. ISSN 0161391X

...

GIFFIN, Frederick C., 1998. The Martens Mission. *International Social Science Review*. **73**(3/4), pp. 91-102.

...

KOROVIN, Eugene A., 1928. Soviet Treaties and International Law. *The American Journal of International Law*. **22**(4).pp. 753-763. DOI: 10.2307/2188430. ISSN 00029300

...

LITTLE, Douglas, 1983. Antibolshevism and American Foreign Policy, 1919-1939: The Diplomacy of Self-Delusion. *American Quarterly*. **35**(4). pp. 376-390. DOI: 10.2307/2712876. ISSN 00030678

...

MACFARLANE, L. J., 1967. HANDS OFF RUSSIA: British Labour and the Russo-Polish War, 1920. *Past & Present*. **38**(1), 126-152.

...

MCFADDEN, David W., 1995. After the Colby Note: The Wilson Administration and the Bolsheviks, 1920-21. *Presidential Studies Quarterly*. **25**(4), pp. 741-750.

...

MCKAY, John P., 1974. Foreign Enterprise in Russian and Soviet Industry: A Long Term Perspective. *Business History Review*. **48**(3), 336-356. DOI: 10.2307/3112952. ISSN 0007-6805

...

POMERANCE, Michla, 1976. The United States and Self-Determination: Perspectives

on the Wilsonian Conception. *The American Journal of International Law*. **70**(1). pp. 1-27. DOI: 10.2307/2200560. ISSN 00029300.

...

UNTERBERGER, Betty Miller, 1987. Woodrow Wilson and the Bolsheviks: The "Acid Test" of Soviet–American Relations. *Diplomatic History*. Oxford University Press, **11**(2), pp. 71-90.

...

WEISSMAN, Benjamin M., 1969. Herbert Hoover's "Treaty" with Soviet Russia: August 20, 1921. *Slavic Review*. **28**(2), pp. 276-288. DOI: 10.2307/2493227. ISSN 0037-6779.

...

WILSON, J. H., 1971. American Business and the Recognition of the Soviet Union. *Social Science Quarterly*. **52**(2), pp. 349-368.

Elektronické zdroje

Conciliation for Russia. The New Republic: Journal of Opinion. **XVII** (221), 355-358. [online]. [cit. 2020-04-31]. Dostupné z: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=pst.000068746711&view=lup&seq=9>

...

Conclusion CAB 23/23/20, *The National Archives* [online]. 22 December 1920 [cit. 2020-03-31]. Dostupné z: <http://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/D7652623>

...

1923 Labour Party General Election Manifesto, 2001. *Archive of Labour Party Manifestos* [online]. [cit. 2020-03-31]. Dostupné z: <http://www.labour-party.org.uk/manifestos/1923/1923-labour-manifesto.shtml>

...

1923 Liberal Party General Election Manifesto, 2001. *Liberal / SDP / Libdem Manifestos* [online]. [cit. 2020-03-31]. Dostupné z: <http://www.libdemmanifesto.com/1923/1923-liberal-manifesto.shtml>

...

LENIN, V. I., 1917. *Dekret II vsjerossijskogo sjezda sovětov, O mire* [online]. 8.11.1917. Dostupné z: http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/DEKRET/o_mire.htm

...

Soviet Anxiety for Peace, December 1, 1919, *Sheffield Independent* [online]. [cit. 2020-

03-31].

Dostupné

z:

<https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/viewer/bl/0001464/19191201/039/0002>

...

Statement By Mr Balfour, 10 January 1918, *UK Parliament* [online]. [cit. 2020-03-31].

Dostupné z: <https://hansard.parliament.uk/Commons/1918-01-10/debates/ab9bb503-b0ff-4d9d-bbab-c4441a165296/StatementByMrBalfour>

...

Statement by Prime Minister 13 November 1919, *UK Parliament* [online]. [cit. 2020-03-31]. Dostupné z: https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1919/nov/13/statement-by-prime-minister#S5CV0121P0_19191113_HOC_35

...

The Times, November 23, 1917, *The Times* [online]. [cit. 2020-03-31]. Dostupné z: <https://www.thetimes.co.uk/tto/archive/frame/article/1917-11-23/7/3.html>

...

World-Wide Revolt Aim of Soviets, says Agent, 1919. New York Tribune. **LXXIV**(26665), 4-5. [online]. [cit. 2020-04-31]. Dostupné z: <https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn83030214/1919-11-18/ed-1/>

...

8 January, 1918: President Woodrow Wilson's Fourteen Points, *Lillian Goldman Law Library* [online]. New Haven, CT [cit. 2020-04-12]. Dostupné z: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/wilson14.asp

Prameny

British Labour Delegation to Russia 1920 : Report, 1920. London: At the Offices of the Trade union congress and the Labour party.

...

Chapter 7: Declaration of the Triple Entente, 1915. *The American Journal of International Law*. **9**(2/3). DOI: 10.2307/2212043. ISSN 00029300.

...

Dekret ob anulirovanii gosudarstvennich zajmov, 1957. *Dekreti sovjetskoj vlasti, Tom I, 25 oktjabrja 1917 g. - 16 marta 1918 g.*. Moskva: Gosudarstvennoje izdanie političeskoj literature.

...

Dokumenty vnešnej politiki SSSR. Tom 3. 1 Ijulja 1920 g. - 18 marta 1921 g., 1959.

Moskva: Gospolitizdat.

...

Dokumenty vnešnej politiki SSSR. Tom 4. 19 marta 1921 g. - 31 dekabnja 1921 g., 1960.

Moskva: Gospolitizdat.

...

Dokumenty vnešnej politiki SSSR. Tom 5. 1 janvarja 1922 g. - 19 dekabnja 1922 g., 1961.

Moskva: Gospolitizdat,.

...

Dokumenty vnešnej politiki SSSR. Tom 6. 20 nojabnja 1922 g. - 31 dekabnja 1923 g., 1962. Moskva: Gospolitizdat.

...

Dokumenty vnešnej politiki SSSR. Tom 11. 1 janvarja - 31 dekabnja 1928 g., 1966.

Moskva: Politizdat.

...

Dokumenty vnešnej politiki SSSR. Tom 16. 1 janvarja - 31 dekabnja 1933 g., 1970.

Moskva: Politizdat.

...

Ežegodnik Kominterna, 1923. Moskva: Izd. Kommunističeskogo Internacionala.

...

Foreign Commerce and Navigation of the United States for Calendar Year 1928, 1929. Washington: Government Printing Office.

...

Foreign Relations of the United States: The Soviet Union 1933-1939, 1952. Washington: Government Printing Office.

...

Godovoj otčet za 1923 god k II Sjezdu Sovětov, 1923. Moskva: Narkomindel.

...

Kommunističesky internacional v dokumentach: rešenija, tezisy i vozzvanija kongressov Kominterna i plenumov IKKI, 1919-1932, 1933. Moskva: Partizdat.

...

Materialy Genuejskoj konferencii, 1922. Moskva: Narkomindel.

...

Obšije ekonomičeskije i juridičeskije uslovija koncessij. 1983. *Dekrety sovjetskoj vlasti, Tom XI, oktjabrj - nojabr 1920 g.*. Moskva: Politizdat.

...

Papers relating to the foreign relations of the United States, 1918. Russia: Vol. 1, 1931.
Washington: Government Printing Office.

...

Papers relating to the foreign relations of the United States, 1919. Russia, 1937.
Washington: Government Printing Office.

...

Papers relating to the foreign relations of the United States, 1920. Vol. II, 1936.
Washington: Government Printing Office.

...

Vtoroj kongress Kominterna, ijul'-avgust 1920 g., 1934. Moskva: Partizdat.

Teze závěrečné bakalářské práce

Katedra politologie IPS FSV UK

Název práce: Diplomatické uznání SSSR Velkou Británií a Spojenými státy

Název práce v AJ: Diplomatic recognition of the USSR by Great Britain and the United States

Vedoucí práce: PhDr. Michael Romancov, Ph.D.

Ak. rok podání: 2018/2019

Předpokládaný termín dokončení: LS2020

Zdůvodnění výběru práce:

První světová válka bez pohyby silně ovlivnila celé světové dění 20. století. Rozpad čtyř říší po jejím skončení a následný vznik nových státních útvarů na světové (respektive na evropské) mapě oživil debatu o podmínkách diplomatického uznání státu. Jedním z těchto států toužícím po diplomatickém uznání po skončení první světové války byla RSFSR, později SSSR. Daný stát byl zcela novým fenoménem - ideologicky vystavěný stát, kde oficiální ideologie, ať už je možné ji pojmenovat komunismus nebo marxismus-leninismus, hrála přední roli nejen v procesu tvorby politiky, ale i v každodenním životě.

Otázka diplomatického uznání Sovětského svazu také úzce souvisela s řešením jiných problémů nastanuvších po skončení první světové války, například otázky poválečných reparací Německa nebo splacení dluhů carského Ruska. Uznání Velkou Británií a Spojenými státy ovlivnilo nejen tehdejší uspořádání světa, ale i celý světový řád 20.století.

Oborový a zároveň i praktický přínos bakalářské práce bude spočívat v využití velkého množství zdrojů, především dobových archivních, a jejich strukturované představení v rámci zkoumaného tématu. Přičemž v průběhu práce důraz bude kladen nejen na politiku tří zkoumaných států, nýbrž se práce také zaměří i na roli jiných aktérů v procesu rozhodování o diplomatickém uznání Sovětského svazu. Komplexní přehled daného procesu spolu s využitím zdrojů různého typu pomůže dojít k novým závěrům v chápání nastíněného tématu.

Předpokládaný cíl:

Cílem práce bude vysvětlení příčin časového odstupu mezi uznáním Sovětského svazu Velkou Británií a Spojenými státy, přičemž v potaz bude brána nejen zahraniční politika, ale i politická situace uvnitř zkoumaných států. Zároveň cílem práce nebude kompletní popis událostí, které v té či oné míře ovlivnily proces rozhodování o otázce diplomatického uznání SSSR, nýbrž bude se soustředit na vybrané faktory rozhodovacího procesu.

Metodologie práce:

Ve své práci, věnované řešení otázky diplomatického uznání Sovětského svazu v letech 1918 - 1933 Velkou Británií a Spojenými státy se zaměřím na několik výzkumných otázek.

Hlavní výzkumná otázka: Proč Velká Británie uznala *de iure* Sovětský Svaz o 9 let dříve než Spojené státy?

Další výzkumné otázky: Jakou roli hrála v procesu uznání Sovětského svazu otázka poválečného Německa a splacení dluhů carského Ruska? Do jaké míry ovlivnily proces rozhodování o otázce diplomatického uznání SSSR třetí strany? Byly důvody pro rychlejší uznání Sovětského svazu Velkou Británií čistě ekonomické, nebo spíše politicko-právní?

Základní metodou práce bude synchronně-diachronní komparace vybraných aspektů, které budou v této části popsány. Výzkum provedený v rámci bakalářské práce bude kvalitativní, avšak možnost doplnění o kvantitativní data vyloučena není. Komparace se bude zaměřovat zejména na následující 4 aspekty: reakce VB a Spojených států na státní převrat v roce 1917 a upevnění vůdčího postavení KSR(b) v čele RSFSR a později i SSSR, vztah VB a Spojených států k řešení německé otázky po skončení první světové války, objem a rozvoj mezinárodního obchodu mezi SSSR a zkoumanými státy, míra podílení vnitrostátní politické situace ve VB a Spojených státech na diplomatickém uznání Sovětského svazu.

Základní charakteristika tématu:

Hlavními zdroji pro bakalářskou práci budou odborné knihy a časopisy, jak dobové tak i moderní. Spojení dobové literatury s literaturou moderní by mělo přispět k více kompletnímu pohledu na zkoumanou problematiku. Neposlední roli budou hrát i archivní data, která napomáhají při řešení otázek, týkajících se finančního aspektu komparace, tedy otázky splácení dluhů carského Ruska a poválečných německých reparací.

V roce 2006 na Fakultě sociálních věd byla obhájena diplomová práce Yulii Muravlevé s názvem “Zahraněční politika ruského bolševismu od revoluce po diplomatické uznání Sovětského svazu: ideologie a praxe (1917-1924)”. Tato bakalářská práce bude věnována vybraným otázkám zahraniční politiky RSFSR, později SSSR, a bude se vztahovat na delší zkoumané období - 1917-1933. V odborné literatuře je možné najít potřebné data ke konkrétnějším problémům neboli aspektům zahraniční politiky Sovětského svazu v letech 1917 - 1933.

Předpokládaná struktura práce:

Bakalářská práce bude rozdělena do tří hlavních částí - první a druhá část budou popisovat vývoj otázky diplomatického uznání Sovětského svazu ve zkoumaných státech, tedy ve Velké Británii a Spojených státech, s ohledem na vybrané čtyři aspekty. Třetí část bude komparací zvolených aspektů s následným vysvětlením příčin rozdílu v zahraničních politikách Velké Británie a Spojených států vůči Sovětskému svazu.

Základní literatura:

BAILES, K. (1981). The American Connection: Ideology and the Transfer of American Technology to the Soviet Union, 1917-1941. *Comparative Studies in Society and History*, 23(3), 421-448. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/178483>

CARR, E.H., 1979. *The Russian Revolution from Lenin to Stalin, 1917-1929*. Palgrave Macmillan. ISBN 0333233425.

COATES, W.P a Zelda K, 1945. *A HISTORY OF ANGLO-SOVIET RELATIONS*. UK: Lawrence & Wishart

JACOBSON, Jon, 1994. *When the Soviet Union entered world politics*. Berkeley. ISBN 978-052-0089-761.

GATZKE, Hans Wilhelm, 1972. *European diplomacy between two wars, 1919-1939*. Chicago: Quadrangle Books. ISBN 08-129-6168-4.

KOROVIN, Eugene A. "Soviet Treaties and International Law." *The American Journal of International Law*, vol. 22, no. 4, 1928, pp. 753–763. JSTOR, www.jstor.org/stable/2188430.

O'CONNOR, Timothy Edward, 1988. *Diplomacy and revolution: G.V. Chicherin and Soviet foreign affairs, 1918-1930*. Ames: Iowa State University Press. ISBN 978-0813803678.

OOSTERLINCK, Kim a Anthony BULGER, 2016. *Hope springs eternal: French bondholders and the repudiation of Russian sovereign debt*. New Haven: Yale University Press. Yale series in economic and financial history. ISBN 03-001-9091-3.

PASVOLSKY, Leo a Harold GLENN MOULTON, 2012. *Russian Debts and Russian Reconstruction: A Study of the Relation of Russia's Foreign Debts to Her Economic Recovery*. Literary Licensing. ISBN 1258289873.

ULAM, Adam B, 1998. *The Bolsheviks: the intellectual and political history of the triumph of communism in Russia : with a new preface*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press. ISBN 06-740-7830-6.

ZUBOV, Andrej Borisovič, 2015. *Dějiny Ruska 20. století*. Praha: Argo. ISBN 978-80-257-0921-4.